

MELUZYNIA

ISSN 2449-7339

2 (13) (2020) | Rocznik VII

DOI: 10.18318/me.2020.2-05

INEDITA

Anna Botor*

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0001-7482-0261

Epitalamium Antoniego Marcina Sienkiewicza dla Marii Zofii Sieniawskiej – chrześnicy króla Augusta II Sasa i cara Piotra I

W początkach wieku XVIII epitalamia tworzone były w większości przypadków przez absolwentów kolegów jezuitów i pijarskich, w których uczono układania mów i wierszy (Walczak, 2014, s. 9). Jednym z nich był Antoni Marcin Sienkiewicz, urodzony 23 października 1690 r. w Warszawie, w rodzinie mieszczańskiej. Po ukończeniu szkoły pijarskiej, 15 sierpnia 1705 r., wstąpił on do zakonu pijarów, gdzie przyjął imię zakonne Bernard od świętego Antoniego Padewskiego. Nowicjat odbywał w Podolińcu i zakończył go złożeniem ślubów zakonnych, dokładnie dwa lata od wstąpienia do zgromadzenia, czyli 15 sierpnia 1707 r. Najprawdopodobniej również w Podolińcu odbył dwuletnie studium filozoficzne i humanistyczne, znajdowało się tam bowiem jedyne profesorium ówczesnych polskich prowincji pijarskich. Następnie w latach 1718–1723 pracował jako nauczyciel w szkołach pijarskich w Warszawie, Rzeszowie, Piotrkowie i Szczucznie Mazowieckim, wykładając w klasach infimy, gramatyki, poetyki oraz retoryki. Ukończenie studiów teologicznych w warszawskim seminarium duchownym umożliwiło mu uzyskanie święceń kapłańskich (Aleksandrowska, 1996–1997, s. 202–203).

W 1724 r. przybył do Krakowa już jako profesor kolegium pijarskiego i pełnił obowiązki teologa nadwornego Felicjana Konstantego Szaniawskiego (1668–1732), biskupa krakowskiego.

---

* e-mail autorki: anna.botor@edu.uni.lodz.pl

Od 1730 r. przez trzy lata sprawował także funkcję regensa w ufundowanym przez biskupa tzw. Konwikcie Szaniawskiego w Łukowie, przeznaczonym dla dziesięciu ubogich uczniów z rodziny Szaniawskich, pobierających nauki w tamtejszym kolegium pijarskim. W późniejszym czasie był rektorem kolejno w Krakowie i Podolińcu. W latach 1742–1743 pełnił urząd konsultora zakonu w Łukowie, po czym do roku 1745 był spowiednikiem sióstr wizytek i kaznodziejów kościoła pijarskiego w Lublinie (Aleksandrowska, 1996–1997, s. 202–203).

Już w czasie swojej praktyki nauczycielskiej w Piotrkowie i Rzeszowie Sienkiewicz pisał i wystawiał wraz z uczniami na szkolnej scenie dialogi alegoryczno-historyczne, które następnie wydawane były drukiem. W karnawale 1718 r. uczniowie kolegium rzeszowskiego odegrali dialogi jego autorstwa w trzech aktach *Patres patriae primi Poloniae principes...*, a 16 lutego 1719 r. *Thermæ lustrales Ioviniano principi akolita fastus insania salutare*, wystawiony w Piotrkowie. Sienkiewicz pisał także dzieła teologiczne, a w tym między innymi mowy ku czci św. Tomasza z Akwinu. Jedna z nich, *Angelus de comitibus innocentiae genius*, wydana w Warszawie w 1722 r., zadedykowana była Vincenzo Santiniemu, nuncjuszowi papieskiemu (Aleksandrowska, 1996–1997, s. 202–203). Wśród innych przypisywanych mu łacińskich tytułów znajdziemy wydane w Warszawie *Oratio de immaculata conceptione B[eatae] V[irginis] Mariae* z 1719 r. czy *De laudibus S[ancti] Thomae Aquinatis* z roku 1712 (Sobieszczański, 1866, s. 427).

Sienkiewicz uznawany jest za jednego z najpłodniejszych panegirystów szlachty polskiej (Sobieszczański, 1866, s. 427). Za jego domenę pisarską uważa się liczne epitalamia tworzone z okazji uroczystości ślubnych par szlacheckich, głównie dobrodziejów zgromadzenia pijarskiego. To właśnie te utwory najczęściej podpisywał pseudonimami: Apollo Collegium Krakowskiego Scholarum Piarum, Apollo Szczuczynski Scholarum Piarum czy Apollo Warszawski Scholarum Piarum (Aleksandrowska, 1996–1997, s. 202–203), tworzył je bowiem w imieniu domów i kolegiów pijarskich. Prozatorskie i wierszowane, łacińskie, jak i polskie dzieła pisał również ku czci dostojników świeckich i kościelnych, między innymi prymasa Teodora Potockiego (1664–1738), biskupa Szaniawskiego, biskupa poznańskiego Jana Tarły (1658–1732), wojewody sieradzkiego Franciszka Wielopolskiego (1665–1732) i wielu innych. Zawierały one, obok licznych pochwał, istotne szczegóły dotyczące biografii i genealogii opisywanych przez niego osób.

Karol Estreicher uznał panegiryki Sienkiewicza za „przesadne, groteskowe, napuszyste i beztreściowe” (Estreicher, 1879, s. 144). Według bibliografa pompatyczność tytułów, a także charakterystyczny dla schyłku baroku język, sposób obrazowania i brak treści odpowiadały stylowi jego panegiryków. W krótkim komentarzu do *Konstelacyi pierwszych koronnego nieba planet...* w *Bibliografii polskiej* Estreicher pisał: „Cała poezja [...] znamionuje dosadnie upadek smaku w swym czasie” (Estreicher, 1879, s. 144), podając następnie dla przykładu osiem wersów utworu.

Teksty Antoniego Marcina Sienkiewicza drukowane były głównie w warszawskiej oficynie pijarskiej i krakowskiej oficynie mieszczańskiej Jakuba Matyjaszkiewicza, a także z rzadka przez wileńską drukarnię jezuitów. Od roku 1750 autor przebywał w domu zakonnym w Chełmie, gdzie leczył się i zmarł 1 maja 1752 r. (Aleksandrowska, 1996–1997, s. 202–203).

Do jego dorobku artystycznego Estreicher zalicza między innymi dwa epitalamia z 1723 r. napisane z okazji zaślubin Marianny Kuczyńskiej z Janem Władysławem Zalewskim: *Korespondencyę złotoustego mówcy Korwina życzliwej serc relacyi konformowaną w przedwiecznych nieba*

wyrokach... ofiarowaną pannie młodej oraz łacińską pieśń *Secunda legatio, cordis ad cor perorantis, post nuperrimam ad generalia regni comitia in charactere nuntii terrestris functionem libera amoris electione...*¹ dedykowaną panu młodemu. Następną parą epitalamiów autorstwa Sienkiewicza są utwory z 1724 r.: *Złoty wiek za kluczem koronnym pod obroną niezwykniętego Starzy depozytowany...* dla Anny Ossolińskiej oraz *Aries aetatis aureae significator et auspex fructum pacis in florentissimorum...* z 1724 r. dedykowany Józefatowi Szaniawskiemu (Estreicher, 1930, s. 40–42).

Jednym z jego dzieł jest również *Konstelacyja pierwszych koronnego nieba planet*, napisana z okazji ślubu Marii Zofii Sieniawskiej ze Stanisławem Ernestem Denhoffem w 1724 r. Utwór ten można uznać za epitalamium liryczne, w którym obok genealogii rodów i operowania symboliką herbową, istotne miejsce zajmuje sztafaż mitologiczny. Choć elementy pochwalne występują w niemal wszystkich odmianach epitalamiów, dominują one w rodzaju lirycznym. W tekstach tego typu po wstępnych refleksjach dotyczących zazwyczaj istoty ludzkiej natury następuje rozbudowany enkamion. Opis prowadzony jest według schematu, którego pierwszy element stanowi ogólna pochwała rodu. W utworze Sienkiewicza możemy przeczytać, że to sama upersonifikowana Sława spisywała w swych księgach zasługi pieczętujących się herbem Leliwa. Następnie opiewani są poszczególni członkowie rodziny od strony panny młodej. Autor przypisuje cnoty mitycznych bogów i herosów męskim przodkom zarówno ze strony matki, jak i ojca Marii Zofii Sieniawskiej. Ich dokonania rycerskie porównywane są do ważnych zwycięstw bohaterów starożytnych. Dalej autor przechodzi do pochwały oblubienicy. Poeta wysławia jej urodę, cnotę i inne zalety. Sienkiewicz przypisuje Marii Zofii Sieniawskiej wielką mądrość. Porównuje ją do Ateny, dowodząc, że bogini nie ma dostatecznego wykształcenia i zachwycona poziomem wiedzy bohaterki będzie jej słuchać „jak swojej mistrzyni”. Wprowadza w ten sposób tradycyjną topikę przewyższenia (Curtius, 1997, s. 170–173). Charakterystyki postaci cechowały się licznymi porównaniami zarówno do bohaterów mitologicznych, jak i biblijnych, na przykład Stanisław Herakliusz Lubomirski, słynący z erudycji, zestawiony został z biblijnym królem Salomonem. Utwór kończy się podziękowaniem i życzeniami. Autor w imieniu zgromadzenia zakonnego życzy parze nieskończonych lat życia w szczęściu.

Dzieło Sienkiewicza wydaje się warte przypomnienia z uwagi na niecodzienne obrazowanie wykorzystujące symbolikę heraldyczną. Ukazuje mentalność literata oraz technikę konstruowania pochwały i szczegółowej genealogii rodu, a także stanowi dowód relacji łączących środowisko pijarskie z możliwymi domami Rzeczypospolitej. Materiał służy również za interesujący przykład posługiwania się mitologią oraz piętrową metaforą. Współczesnemu czytelnikowi może unaocnić swoistość sztuki poetyckiej właściwej dla utworów pochwalnych pierwszej połowy XVIII w.

Epitalamia często tworzone były w dwóch wersjach: łacińskiej dla pana młodego i polskiej dla panny młodej (Kuran, 2006, s. 11). Odpowiednikiem *Konstelacyi pierwszych koronnego nieba planet* jest łaciński utwór *Caput Gentis Donhoffianae, cui nulla par in Orbe corona...*, również wydany z okazji zaślubin Sieniawskiej i Denhoffa, dedykowany panu młodemu,

¹ Teksty staropolskie transkrybujemy zgodnie z regułami podanymi w *Zasadach wydawania tekstów staropolskich* Jerzego Woronczaka i Karola Górskiego.

wyliczający zasługi i mówiący o koligacjach obu rodów (Estreicher, 1930, s. 40). Zaślubinom poświęcono ogółem cztery utwory. Hołd parze młodej złożył również Jan Jaworski (1687–1753) (Grzebień, 2004, s. 248) w *Polskim niebie przy wesolych Himena ogniach* oraz w łacińskim utworze *Faederata Marti Bellona Poloniae inter procerum titulos...* Moment wręczenia jednego z nich opisuje Franciszek Puławski w *Diariuszu odprawionego wesela [...] Stanisława Denhoffa [...] z [...] Zofią Sieniawską...* Możemy w nim przeczytać, że: „W drugim pokoju trzeci stół in formam herbownej Śrzeniawy wyrobiony i równo zastawiony z tamtymi zastali stół, do których, nim usiedli, wielebni ojcowie jezuiti oddali panegiryk przez oratora *colegii* [...]” (Mroczek, 1989, s. 60).

Ponieważ *Konstelacja...* ofiarowana została Marii Zofii Sieniawskiej, należy nakreślić również krótko jej biografię. Pieczętująca się herbem Leliwa adresatka epitalamium urodziła się 15 kwietnia 1699 r. jako pierwsza córka Adama Mikołaja Sieniawskiego i Elżbiety Lubomirskiej. Najmłodsze lata poświęciła edukacji pod okiem matki i ochmistrzyni, poetki Elżbiety Drużbackiej. O trzyletniej córce w listach z 1702 r. matka pisała: „nazbyt ma rozumu, bo o Szwedach i wszystkich gada po francusku bardzo dobrze i po polsku” oraz „Takie nic dobrego, a uparta niezmiernie” (Konopczyński, 1938, s. 248–249). Ponieważ rodzice chcieli wykorzystać ceremonię chrztu córki do demonstracji świetności rodu, dziewczynka przyjęła sakrament dopiero w wieku jedenastu lat, a w roli rodziców chrzestnych wystąpili król August II Sas, car Piotr I oraz książę Franciszek II Rakoczy (Kuras, 2015).

Maria Zofia, mimo swojego wątłego zdrowia, towarzyszyła matce w licznych podróżach politycznych. Bacznie przyglądała się obradom Trybunału Koronnego w Lublinie i Piotrkowie oraz negocjacom majątkowym prowadzonym przez kasztelanową krakowską (Kuras, 2015). Gdy dorosła, zasłynęła z inteligencji i piękna, co w połączeniu z tym, że była jedyną spadkobierczynią majątku Sieniawskich, czyniło z niej doskonałą partię. O jej rękę konkurowali między innymi Mikołaj Krzysztof Radziwiłł, Jan Tarło, Jan Sapieha, Karol I Heski landgraf Hesji-Kassel oraz Stanisław Denhoff. Sieniawska początkowo zaręczona była z Radziwiłłem, lecz ten zmarł w 1715 r. Odprawiony Jan Tarło zapowiedział nawet, że zabije rywala, który dostanie rękę Marii (Konopczyński, 1938, s. 248–249). Elżbieta Sieniawska stanowczo sprzeciwiała się kandydaturze Denhoffa, wskutek czego ten nie mógł nawet znaleźć swatów, którzy odważyliby się przeciwstawić wpływowej kobiecie i narazić na jej gniew. Ostatecznie poparcie dla poślubienia dwudziestopięcioletniej panny Marii Zofii znalazł ze strony jej ojca. Zdanie głównej zainteresowanej, czyli przyszłej panny młodej, nie było brane pod uwagę. Pamiętać należy, że Stanisław Ernest Denhoff herbu Dzik, starszy od niej o dwadzieścia sześć lat wdowiec, urodził się ok. 1673 r. jako syn Władysława Denhoffa i Konstancji ze Słuszków. Jego pierwszą żoną była Joanna z Denhoffów, z którą miał córkę Konstancję.

Ceremonia zaślubin Sieniawskiej i Denhoffa odbyła się w styczniu 1724 r. na zamku lwowskim, a wesele uświetnił pokaz fajerwerków. Małżeństwo należało do udanych. Zofia, na ile pozwalał jej stan zdrowia, asystowała mężowi w podróżach i interesowała się bieżącą polityką Rzeczypospolitej. O sprawach kraju korespondowała żywo ze swoim ojcem, z którym łączyła ją szczególna więź. Gdy ten zmarł w 1726 r., matka zabroniła córce wzięcia udziału w egzekwiach w obawie o stan psychiczny jedynaczki. Dwa lata później, 2 sierpnia 1728 r., zmarł jej mąż Stanisław, po którego stracie również mocno cierpiała, a nawet „prawie obumarła po nim z żalu”

(Konopczyński, 1938, s. 248–249). Po śmierci matki w 1729 r., młoda wdowa pozostała sama z ciężarem, jakim było zarządzanie ogromnym majątkiem odziedziczonym po ojcu i mężu, odnalazła się jednak w tym doskonale. Niespełna trzydziestoletnia kobieta była wówczas w posiadaniu trzydziestu miast i około siedmiuset wsi, ze względu na co znów uchodziła za jedną z najbardziej pożądanych partii w kraju (Kuras, 2015). Do drugiej rywalizacji o jej rękę stanęli między innymi książę Charles de Bourbon-Condé, Jan Klemens Branicki, Franciszek Salezy Potocki i Karol Tarło. Z ostatnim z wymienionych zwycięski pojedynek stoczył książę August Aleksander Czartoryski i ostatecznie to jemu Sieniawska oddała swoją rękę, wychodząc za niego w 1731 r. i tworząc szczęśliwą parę (Kuras, 2015). Maria Zofia, odsuwając się niemal całkowicie od politycznych spraw męża, oddała się podróżom, prowadzeniu życia towarzyskiego i upiększaniu posiadłości w Puławach. Część środków, na wzór swoich przodków, przeznaczała na fundowanie ołtarzy i wspieranie budowy kościołów, między innymi w Warszawie i Końskowoli (Kuras, 2015).

Drugie małżeństwo przyniosło Marii czworo dzieci, z których dwóch synów zmarło we wczesnych latach. Pierworodny syn Adam Kazimierz i faworyzowana przez ojca córka Izabela pomnożyli majątek rodziny dzięki starannie zaplanowanym i przemyślanym przez rodziców małżeństwom (Kuras, 2015).

Księżna Czartoryska zmarła w wieku siedemdziesięciu dwóch lat 21 maja 1771 r. w Warszawie i pochowana została w krypcie kościoła pw. Świętego Krzyża. Angelo Maria Durini napisał z okazji jej pogrzebu odę, której polskiego przekładu dokonał Adam Naruszewicz (Kuras, 2015).

Konstelacyja... wydana anonimowo w imieniu zgromadzenia pijarskiego, drukiem ukazała się jesienią 1724 r. podczas sejmku walnego w krakowskiej drukarni Jakuba Matyjaszkiewicza. W epitalamium wzmiankuje się o ponad sześćdziesięciu członkach rodziny Marii Zofii Sieniawskiej. Autor wychwala w niej zasługi protoplastów rodów Sieniawskich i Lubomirskich, sukcesy żyjących, a także formułuje prognozy przyszłych wielkich dokonań wówczas jeszcze małoletnich członków rodziny.

Objaśnienia zostały podane jednokrotnie przy pierwszym wystąpieniu wyjaśnianego słowa i nie są powtarzane ani opatrzone odsyłaczem, gdy kolejny raz występują w tekście.

Opis źródła

Przedmiotem tej edycji jest egzemplarz znajdujący się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej (sygn. BJ St. Dr. 14184 III), liczący trzynaście kart (składki A–F²), formatu folio. Na *verso* karty tytułowej utworu mieści się ilustracja wykonana techniką drzeworytu, przedstawiająca herb rodziny Sieniawskich – Leliwa, oraz stemmat. Górę karty A₁ *recto* zdobi winieta z ornamentem kwiatowym, a utwór rozpoczyna się inicjałem. Winieta pojawia się także przy zakończeniu, u dołu karty F₂ *verso*.

Istnieją jeszcze egzemplarze w następujących księgozbiorach: Biblioteki Książąt Czartoryskich (sygn. 14612 III), Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Lublinie (sygn. P-18-f-373(3)), Biblioteki Ossolineum (sygn. XVIII-14515, XVIII-16415), Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego (sygn. 17.18.1.267), Krakowskiego Muzeum Narodowego (sygn. MNK VIII-paneg. 931, MNK VIII-paneg. 928/a). Egzemplarzy nie porównano.

Zasady transkrypcji

W transkrypcji zastosowano obecnie obowiązujący system interpunkcyjny.

Układ wersów pochodzi od wydawcy.

Uspółcześniono pisownię małych i wielkich liter.

Nie zachowano kursywy w nazwie *astrofil* oraz zapisu wersalikowego h. LELIWA.

Abrewiacje rozwiązano bez oznaczenia, np. *czołē* → *czołem*, *Horyzōtem* → *Horyzontem*.

Zastosowano pisownię łączną i rozdzielną według współczesnych zasad, np. *pod czas* → *podczas*, *do tąd* → *dotąd*.

Cząstki ruchome zapisano nierozdzielnie, oddzielając je dywizem wówczas, jeśli prowadziłyby to do dwuznaczności, np. *czy-li*, *zrówna-ć*.

Uspółcześniono grafie *i*, *y*, np. *Prześwietney* → *Prześwietnej*, *iakby* → *jakby*, *y* → *i*.

W wypadku, gdy *i*, *y* pełnią funkcję grupy *ij*, *yj*, wprowadzono dodatkowo *j*, np. *Konstelacya* → *Konstelacyja*, *Cynthia* → *Cyntyja*, *geniuszom* → *genijuszom*.

Ujednolicono zapis samogłoski *a* jasnego i pochylonego. Zastąpiono samogłoskę jasną *á* → *a*, np. *Plánet* → *Planet*, *Jáśnie* → *Jaśnie*, *Pána* → *Pana*.

Wprowadzono, zgodnie ze współczesną ortografią, samogłoskę pochyloną *ó* w miejsce *o*, np. *ſplendorow* → *splendorów*, *Hetmanowny* → *Hetmanówny*. Brak znaku diakrytycznego zachowano jedynie w pozycjach rymowych, np. *elektora // cora*, *Autorowi // mowi*.

Głoskę *u*, którą zapisywano za pomocą *v*, oddano za pomocą litery *u*, np. *vniżonym* → *uniżonym*.

W transkrypcji samogłosek nosowych przyjęto generalną zasadę modernizacji, np. *somsiedzki* → *sąsiedzki*, *przecię* → *przecie*.

Długie *s* (*f*) występujące w druku jest oddawane jako *s*, zgodnie z dzisiejszą ortografią, np. *Marfa* → *Marsa*, *ſplendorow* → *splendorów*, *ſzczęśliwie* → *szczęśliwie*.

Niespójny zapis słowa *Srzeniawa*, *Srzeniawa* i *Szrzeniawa* ujednolicono na korzyść pierwszej formy.

Wprowadzono konsekwencję w przypadku zjawiska mieszania *c* || *cz*, np. *Rakocy* → *Rakoczy*.

Zrezygnowano z zaznaczenia podwójnego zmiękczenia spółgłosek (tj. usunięto znaki diakrytyczne oznaczające miękkość), np. *Mości* → *Mości*, *ćiekawość* → *ciekawość*, *dźiśiejsze* → *dzisiejsze*.

Uzupełniono brak znaków diakrytycznych w majuskułach, np. *Slicznym* → *Ślicznym*, *Ze* → *Że*.

Zachowano formę *krzyształu*.

Grupę *źrz* zapisano zgodnie z zabytkiem, np. *źrzenice*.

Zmodernizowano pisownię głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych, np. *jeźli* → *jeśli*, *rostopność* → *roztropność*.

Zgodnie z obecnymi normami ortografii zmieniono zapis przedrostków *z-*, np. *zkoncentrowaniem* → *skoncentrowaniem*, *zkonkludowanym* → *skonkludowanym*, *z powszedniała* → *spowszedniała*, *z-kąd* → *skąd*.

W wyrazach obcego pochodzenia zredukowano podwójne spółgłoski zgodnie ze współczesną pisownią, np. *korrektury* → *korektury*, *sukcessu* → *sukcesu*, *Collegium* → *Kolegium*.

Pisownię *x* oddano jako *ks* (np. *Xięstwa* → *Księstwa*, *maxima* → *maksyma*), *th* jako *t* (np. *Cynthia* → *Cyntyja*, *Thetis* → *Tetis*), a *c* jako *k* (np. *Arctos* → *Arktos*, *Collegium* → *Kolegium*).

Uzupełniono podwojenie litery *f* w nazwisku *Donhoff* według zapisu nazwiska w tytule utworu. Zmodernizowano pisownię *l* || *ł*, np. *Uniwersałny* → *Uniwersalny*, *plánet* → *planet*.

Wykaz koniektur

Tytuł: *Litew[skiego]* (podst. wyd. *Litew[skiego] klejnoty*), w. 129 *mars<z>a* (podst. wyd. *marsa*), w. 286 *Od razu* (podst. wyd. *Do razu*), w. 288 *po<ł>aci* (podst. wyd. *poaci*), w. 450 *Ws<z>ystkie* (podst. wyd. *wstystkie*), w. 523 *nieśmiertelnej* (podst. wyd. *nieśmiertelnej*), w. 589 *I wszem <go> Kloto* (podst. wyd. *I wszem Kloto*).

[Antoni Marcin Sienkiewicz]

Konstelacja pierwszych koronnego nieba planet,
 pożądanym prześwietnej Cyntyi w domu polskiego Marsa wschodem
 i senatorskich splendorów skoncentrowaniem wznowiona
 po skonkludowanym szczęśliwie maryjażu Jaśnie Wielmożnego Jego Mości Pana Stanisława
 hrabi Donhoffa, wojewody połockiego, hetmana polnego Wielkiego Księstwa Litewskiego,
 nowomiejskiego, kałuszyńskiego, latowickiego, kościerz[skiego] etc. starosty i Jaśnie
 Oświeconej J[ej] M[oś]ci Pani Zofii Sieniawski[ej], kasztelanki krakowskiej, hetmanówny
 wielkiej koronnej, całemu polskiemu światu podczas walnego sejmu z pewnym uniwersalnej
 fortuny prognostykiem uniżonym Kolegium Krakowskiego *Scholarum Piarum*
 powinszowaniem publikowana

Cyntyja – w mit. gr. przydomek Artemidy, bogini łowów, która miała przyjść na świat na górze Cynthus. Imię to z greckiego oznacza „kobieta z góry Cynthus” i pierwotnie odnosiło się do kobiet mieszkających na tej górze. Tu: bogini księżycy.

Mars – w mit. rz. bóg wojny, odpowiednik helleńskiego Aresa. Czczony również jako patron cyklu wegetacyjnego oraz wiosny.

skonkludowany – orzeczony ostatecznie.

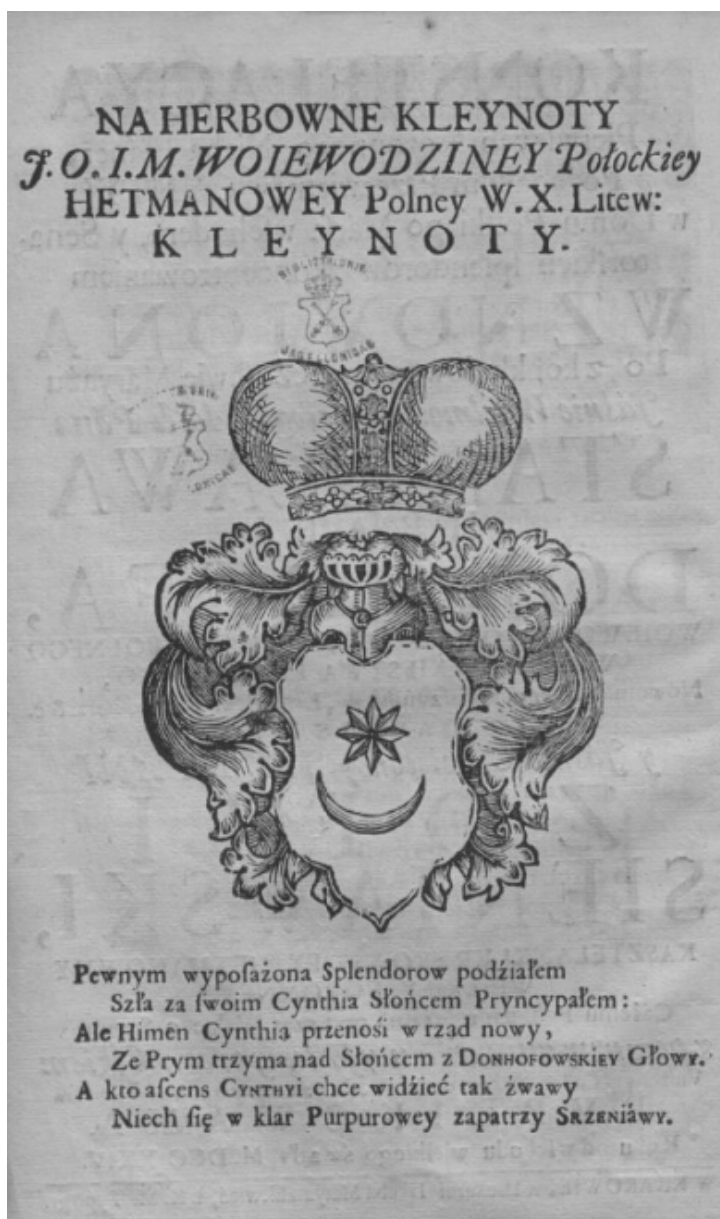
maryjaż – związek małżeński.

Stanisław hrabia Donhoff – Stanisław Ernest Denhoff, z niem. Dönhoff (1673–1728), h. Dzik. Hetman polny litewski, wojewoda połocki i starosta m.in. nowokorczyński, kościerski i kałuski. Był synem Konstancji Słuszcanki i Władysława Denhoffa oraz ostatnim przedstawicielem polskiej linii rodu.

Zofia Sieniawska – Maria Zofia Sieniawska (1699–1771) h. Leliwa. Była córką Elżbiety Heleny Lubomirskiej i Adama Mikołaja Sieniawskiego.

Kolegium Krakowskiego Scholarum Piarum – jedna z pierwszych w Polsce placówek założonych przez Zakon Szkół Pobożnych, dzięki przychyłości i funduszom króla Jana Kazimierza.

Na herbowne klejnoty J[ąśnie] O[świeconej] J[ej] M[ości]
wojewódziny polockiej hetmanowej polnej W[ielkiego] Ks[ięstwa] Litew[skiego]

herbowne klejnoty – herb szlachecki o zawołaniu Leliwa. Herb przedstawiał złoty księżyc na błękitnym tle, nad którym, pośrodku, widniała złota gwiazda. Nad godłem znajdował się hełm zwieńczony pawimi piórami. Część zewnętrzną tarczy herbowej zdobiły błękitne labry podbite złotem mające kształt wielkich piór.

- Pewnym wyposażona splendorów podziałem
 Szła za swoim Cyntyja Słońcem pryncypałem,
 Ale Hymen Cyntyją przenosi w rząd nowy,
 Że prym trzyma nad Słońcem z Donhoffowskiej głowy.
- 5 A kto ascens Cyntyi chce widzieć tak żwawy,
 Niech się w klar purpurowej zapatrzy Śrzeniawy.

---

w. 1–4: Cyntyja jako bogini księżycy symbolizuje tu księżyc widniejący w polu herbu Leliwy. Bogini szła zwykle śladem słońca, ale dzięki Hymenowi (związki z Denhoffem) została wyniesiona ponad słońce. Głowa to z kolei odwołanie do herbowego dzika Denhoffów.

w. 3 *Hymen* – w mit. gr. bóg małżeństw i ceremonii zaślubin, patron weselnego orszaku.

w. 5 *ascens* – od łac. *ascensio* – wzniesienie, droga do góry, tu: wyniesienie.

w. 6 *w klar* – jasność; *Śrzeniawa* – herb szlachecki, przedstawiający zwieńczoną krzyżem srebrną rzekę w kształcie litery „S” na czerwonym tle. Na klejnot składa się głowa lwa i dwie trąby myśliwskie. Odmianą herbu jest herb Drużyna, zwany też Śrzeniawa bez krzyża, na którym rzeka pozbawiona jest elementu krzyża. Pieczętowali się nią Lubomirscy, przodkowie ze strony matki panny młodej – Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej.

Dotąd w publicznym świata podziwieniu
 Ludzkie na widok swój wabiło oczy
 Niebo; ciekawość, jakby w zachwyceniu,
 Tam kierowała wzrok bystro ochoczy,
 5 Gdzie Słońce w cudnym świeci się promieniu,
 Skąd się w figurach różnych Miesiąc toczy,
 Gdzie spólnym w górnych obrotach konwojem
 Ślicznym się liczne iskrzą ognie rojem.

Niejeden, jakby zapomniał o świecie,
 10 Gonił zawody gwiazd po zodyjaku,
 Gdzie Berenice złoty warkocz plecie,
 Na którym bitny Mars kampuje szlaku,
 Arktos przy swoim gdzie gości stangrecie,
 Gdzie się obraca Chiron przy sajdaku;
 15 Z której na cały świat rychtuje sfery
 Jowisz pioruny, Saturn klimaktery.

Pókiż się światem swym oczy mierzicie?
 Ciekawość, gorsza nad insze pokusa,
 Po haftowanym gwiazdami suficie
 20 Z krzyształowego ciekając rumusa,
 Nigdy nie stanie w swoim apetycie,
 Choćby sto przyszło mieć oczu Argusa,

---

w. 6 *figury* – poszczególne fazy księżycy; *Miesiąc* – księżyc.

w. 7 w *górnych obrotach konwojem* – gwiazdy stanowią dla Księżycy eskortę w niebiańskim ruchu.

w. 10 *zodyjak* – pozorna droga, na tle której poruszają się Słońce, Księżyc i widoczne z Ziemi planety.

w. 11 *Berenika* – żona egipskiego króla Ptolemeusza III. Po szczęśliwym powrocie męża z wojny, Berenika złożyła swoje włosy w darze Afrodycie. Bogini, zadowolona z daru, umieściła jej warkocz w postaci gwiazd na niebie. Stąd nazwa gwiazdozbioru nieba północnego. Możliwe, że jest to także aluzja do elegii „Warkocz Bereniki” autorstwa Kalimacha.

w. 12 *kampować* – obozować.

w. 13 *Arktos* – konstelacja Wielkiej Niedźwiedzicy; *stangret* – gwiazdozbiór Bootes (Arctophylax), czyli Wolarz, towarzyszący Wielkiej Niedźwiedzicy.

w. 14 *Chiron* – w mit. gr. najbardziej znany i najmądrzejszy z centaurów. Nauczyciel i opiekun herosów, identyfikowany z gwiazdozbiorem Strzelca lub Centaura; *sajdak* – pokrowiec na łuk i strzały.

w. 15 *rychtować* – przyrządzać, przygotowywać.

w. 16 *Jowisz* – (Jupiter) w mit. rz. bóg nieba i burzy, najważniejszy bóg panteonu; odpowiednik greckiego Zeusa. Jego atrybutami były piorun i orzeł; *Saturn* – (Saturnus) w mit. rz. prastary bóg rolnictwa i czasu. Legendarny władca Italii i twórca pierwszych praw; *klimakter* – siedmioletni okres w dziejach człowieka, co siedem lat miał przypadać rok nieszczęśliwy.

w. 20 *rumus* – pompa wodna, wodociąg.

w. 21 *Nigdy nie stanie w swoim apetycie* – nie zaprzestanie do czegoś dążyć.

w. 22 *Argus* – w mit. gr. olbrzym Argos, obdarzony niezwykłą siłą. Jeden z mitów przypisuje mu nieskończoną liczbę oczu, rozrzuconych po całym ciele.

- Sto oczu niebu ciekawość udzieli,
Na ziemię lekkim zyzem ledwie strzeli.
- 25 Tak świat ojczysty, tak i ziemia cała
Już indygenom swoim rodowitym
Przez ustawiczny zwyczaj spowszedniała,
Że się respektem wszystkich pospolitym
Ciekawość wzbiwszy do góry zuchwała
- 30 Nad firmamentem wiesza gwiazdolitym;
Chociaż fałsz, pozór i światła obłuda,
Ciekawość przecie wierzy, że to cuda.
- Czy-liż i światu na ozdobach zbywa,
Czy niedostatnia ziemia w swe prezenty,
- 35 Że się tak oko pierzchliwe odrywa,
Na same tylko patrząc firmamenty?
I owszem, jeśli roztropność sędziwa
Ziemskie zmiarkuje szczerze ornamenty,
Na to pozwoli zdanie bez reprobry,
- 40 Że ma świat godne estymy ozdoby.
- Ma świat, czego mu i niebo zazdrości,
Czy-li się wcale wydziwić niezdolne,
Z dawna próbuje swojej ciekawości
I wytrzeszczając gwiazd źrzenie wolne,
- 45 Na ziemskie patrzy codziennie niskości,
Uznając niby w świecie niebo dolne
Godne, któremu społecznym adresem
Mógłby się kłaniać Atlas z Herkulesem.

---

w. 26 *indygena* – cudzoziemiec po otrzymaniu praw i przywilejów szlachcica polskiego, tu: mieszkaniec lub mieszkaniec Ziemi; *indygena* to bowiem także krajana, rodak, ktoś, kto posiada majątek ziemski, co sygnalizuje epitet „rodowitym”.

w. 33 *czy-liż* – czyż.

w. 37 *owszem* – przeciwnie.

w. 39 *reproba* – nagana.

w. 40 *estyma* – szacunek, poważanie.

w. 42 *wcale* – w całości.

w. 46 *niebo dolne* – według Arystotelesa wszechświat dzieli się na dwie części: górną (planety i gwiazdy) oraz dolną, którą stanowi Ziemia.

w. 48 *Atlas* – w mit. gr. tytan należący do pokolenia wcześniejszego niż bogowie olimpijscy. Za udział w wojnie tytanów z bogami skazany przez Zeusa na dźwiganie na ramionach sklepienia niebieskiego; *Herkules* – w mit. rz. ubóstwiony heros. Czczony przez młodych żołnierzy jako niezwykły w walce i najpotężniejszy spośród herosów. Postać ta zlała się z czasem z greckim herosem Heraklesem.

- Ażaż tu Słońce tylko jednorodne
 50 Świat ilustruje samo bez kolegi?
 Jak owo, które po niebie swobodne
 Odprawia w okrąg pojedyńkiem biegi,
 Jakby drugiego współ Słońca niegodne?
 Któż zliczy ziemskich tytanów szeregi?
- 55 Co pan z fortuny i rodu szlachetny,
 To światu tytan ojczystemu świętny.
- Nie jest to koncept wymyślny poety,
 Ta prawie z Delfu wypadła maksyma;
 Nie dzisiejsze to dopiero gazety,
 60 Że równa pańskim genijuszom styma
 Z pryncypalnemi na niebie planety,
 Tego się Jowisz sentymentu trzyma
 I w tego zdania Minerwa przymierzu
 Gotowa na swym poprzysiąc puklerzu.
- 65 Ledwie co ten punkt usłyszysz prawdziwy
 Nad insze mędrsza Uranija córy
 (Tej astrofila imię nieba chciwy
 Dał dowcip) na dół cofnęła się z góry,
 A która dotąd z swojej perspektywy
- 70 Ściagała Słońce i czcze meteory,
 Dawne puściwszy w reces z swoim Febem,
 Nowego szuka dziś nieba pod niebem.

---

w. 49 *azaż* – *czyż*.

w. 52 *Odprawia w okrąg pojedyńkiem biegi* – przemierza samotnie drogę po niebie.

w. 54 *Tytani* – w mit. gr. nazwa sześciu synów Gai i Uranosa, bogowie z pokolenia olbrzymów. Od jednego z nich – Kronosa – wywodzi się pokolenie bogów olimpijskich; *ziemscy tytani* – szlachta.

w. 58 *Delfy* – miejsce świątyni Apollina, w którym funkcjonowała wyrocznia delficka.

w. 60–61 *równa pańskim genijuszom styma / Z pryncypalnemi na niebie planety* – charaktery pańskie godne są czci jak najważniejsze planety na niebie.

w. 63 *Minerwa* – w mit. rz. patronka mądrości, działalności intelektualnej, szczególnie szkolnej, oraz sztuki i rzemiosła. Utożsamiana z grecką Ateną, której atrybutami były przedmioty wojenne, takie jak tarcza, włócznia i hełm.

w. 64 *Gotowa na swym poprzysiąc puklerzu* – gotowa złożyć przysięgę na swą tarczę.

w. 66 *Uranija* – w mit. gr. muza astronomii i astrologii.

w. 67 *astrofil* – z gr. miłośnik gwiazd.

w. 67–68 *Tej astrofila imię nieba chciwy / Dał dowcip* – szyk: tej nieba chciwy dowcip dał imię astrofila; sens: zachłana zmyślność nieba dała Uranii imię astrofila.

w. 71 *puściwszy w reces* – odstąpiwszy od sporu; *Feb* – (Febus) w mit. gr. przydomek Apolla jako boga Słońca, patrona sztuki i poezji. Siedziba jego mieściła się w Delfach, na szczycie góry Parnas. Sens: odstąpiwszy dawne niebo szuka dziś nowego, zamieszkanego przez szlacheckich bohaterów.

- Aż jak na szczęście, tylko coś pomału,
 Z pierwszego jeszcze porywca zawodu,
 75 Wymierzy bystrą żrzenicę z krzysztalu;
 Prosto w polskiego cel trafia narodu,
 Gdzie z swego imię to oryginału
 I od pierwszego Lecha w ten kraj wchodu,
 Imię, na które Sarmaty przechrzczone, *Polonia: a polo.*
 80 Z nieba ma Polska sobie udzielone.

- Któryż tu z pierwszych signifikatorów
 Polskiego nieba sferze prezyduje?
 Wszak ten, co swoich powagę splendorów
 Północ kolejną po Słońcu lustruje?
 85 Ten, co zapadłych okropność wieczorów
 Wzorzystym w swój czas glansiem temperuje,
 Księżyc gwiazd licznych otoczony rontem
 Rząd nad północnym trzyma horyzontem.

- Tu się wątpliwym astrofila znowu
 90 Zacięła zdaniem, znać troskliwość z miny;
 Nie wie, któremu dank dać pierwszy słowu,
 Które Księżycą głosić imieniny:
 Czy go Dyjaną z myślistwa i łowu,
 Czy-li tytułem przywitać Lucyny?
 95 Febe, Diktyнна, Cyntyja z Hekatą –
 Imiona w pamięć idą alternatą,

w. 78 *Lech* – twórca państwa Polan, jeden z trzech legendarnych braci, będących założycielami państw słowiańskich. Przypisuje mu się utworzenie pierwszej stolicy w Gnieźnie oraz obranie orla na godło państwowe.

w. 79 marg. *Polonia: a polo* – z łac. Polska od bieguna. Z teorii mówiącej, że nazwa Polski pochodzi od bieguna północnego (*a polo arctico*).

w. 81 *signifikator* – symbol w horoskopie będący metaforą osoby, problemu, zagadnienia czy sytuacji.

w. 84 *kolejną* – po kolei jako następne.

w. 86 *glansiem temperuje* – nadaje połysk, sens: łagodzi swoim światłem okropność mroku.

w. 87 *ront* – patrol nocny pilnujący porządku.

w. 91 *dank* – pierwszeństwo, uznanie.

w. 93 *Dyjana* – w mit. rz. bogini łowów, płodności i przyrody. Utożsamiana z grecką Artemidą.

w. 94 *Lucyna* – w mit. rz. epitet przypisywany Dianie jako bogini porodu.

w. 95 *Febe* – w mit. gr. jedna z tytanid, bogini wyroczni delfickiej. W literaturze często określenie Artemidy jako siostry Apollina-Feba; *Diktyнна* – przydomek Diany funkcjonujący na Krecie; *Hekate* – w mit. gr. bogini zaliczająca się do pokolenia tytanów. Patronka praktyk magicznych i czarów. Wszystkie wymienione nazwy odnoszą się do bogini księżycy – por.: „Powiedzieliśmy już, że Hekate, Luna i Diana były tą samą (boginią)” (Sarbiewski, 1972, s. 385).

w. 96 *idą alternatą* – naprzemiennie, w kolejności zmiennej.

Ustaje koncept, myśl w ciężkim odmęcie,
 Pamięć w pasyjach błądzi niewymownych,
 Już astrofila straciła pojęcie,
 100 Już sił nie staje na rozumie głównych.
 Właśnie jak Tyfis, gdy w szybkim okręcie
 Padnie na obrót zawieruch gwałtownych,
 Sił, doświadczenia, ręki i rozumu
 Na gwałt nie staje szalonego szumu.

105 Widział to Jowisz ociec z swego tronu,
 Nietajno było Mnemozynie matce,
 Widział spod swego Febus pawilonu
 Jak w ścisłej Muza więziła się klatce,
 Więc ostatniego nim przyjdzie do zgonu
 110 Z strapionej w przykrych myślach desperatce
 Sławę poselstwa znaczną charakterem
 Prędkim do Muzy kierują orderem.

Wzrok z przyrodzenia śliczny bez bielidla,
 Dźwięk mowy na kształt hukliwego gromu,
 115 Przy barkach rączę pogotowiu skrzydła,
 Prosto w każdy kraj trafi bez prodromu,
 W rękę herbowne urzędu nosidla,
 Przy trąbie zaszczyt pisanego tonu –
 W tym wielkich imion nieśmiertelne prawa
 120 Na wieczną pamięć ingrosuje Sława.

Stanąwszy Sława astrofli w czoło,
 Wdzięcznym swej trąby rezonem do uszu

---

w. 99 *stracić pojęcie* – zabląkać się w wyobrazeniach, wiedzy o czymś.

w. 101 *Tyfis* – sternik statku wyprawy Argonautów.

w. 106 *Mnemozyna* – w mit. gr. tytanida, córka Gai i Uranosa, uosobienie pamięci, matka Muz.

w. 108 *ścisłej* – ciasnej; *Muza* – tu: Muza.

w. 109 *ostatniego nim przyjdzie do zgonu* – sens: aby Muza z tych strapień nie umarła, Apollo, opiekun Muz, posłał do niej Sławę.

w. 112 *order* – rozkaz.

w. 113 *Wzrok z przyrodzenia śliczny bez bielidla* – piękne, naturalne oczy, nieupiększone kosmetykami.

w. 114–119: konwencjonalny opis Sławy i jej atrybutów.

w. 115 *pogotowiu* – gotowości.

w. 116 *bez prodromu* – bez pomyślnych wiatrów.

w. 120 *ingrosować* – wpisywać do ksiąg.

- Polnego mars<z>a zanoci wesoło,
 Chcąc smutne rozbić troski animuszu.
- 125 Porwie się Muza i okiem na koło
 Rzuci, skąd larmo? Czy po Julijuszu
 Mars buntury stroi, jeszcze po swojemu
 Na Farsalię strębiąc od Hemu?
- „Nie trwóż się, śliczna wiecznych córo bogów
 130 (Z tego zaczęła Sława procederu),
 Wdzięcznych poselstwa mego dyalogów,
 Pierwszą górnego damą fraucymeru,
 Mistrzynią wszystkich świata astrologów,
 Niebo twym oczom placem spaceru;
- 135 Już się myśl w ów kraj wzięła dowodna,
 Jakby zapewne była nieborodna.

- Wszystkie na pamięć nieba koniunktury
 Znasz dobrze; skąd dzień i Słońce wynika;
 Gdzie i jak różne gwiazd świecą figury,
- 140 W matematyce nie masz równiennika,
 Żeby twej godzinie nie był korektury;
 Przy tobie chińska wstydy się praktyka,
 Egipt z mędrkami i Chaldea za nic
 Przy twej niebieskich wiadomości granic.

---

w. 123 *zanoci* – tu: zaśpiewa.

w. 126 *larmo* – sygnał, alarm; *Julijusz* – Gajusz Juliusz Cezar (ok. 100–44 p.n.e.), dyktator rzymski. Doświadczony polityk i wódz.

w. 128 *Farsalija* – epopeja historyczna, opowiadająca o wojnie domowej między Cezarem a Pompejuszem, autorstwa rzymskiego poety Lukana; *Hem* – dawna nazwa łańcucha górskiego na Półwyspie Bałkańskim, w Tesalii, czyli miejscu bitwy pod Farsalos.

w. 132 *fracymer* – damy wchodzące w skład dworu królowej.

w. 134 *spacer* – spacer.

w. 136 *nieborodna* – rodem z nieba, pochodząca z nieba.

w. 137 *Wszystkie na pamięć nieba koniunktury* – zna na pamięć wszystkie układy planet.

w. 140 *nie masz równiennika* – tu: nie masz sobie równego.

w. 142–143: mowa o tradycji i osiągnięciach astrologii chińskiej (dwanaście znaków zodiaku), chaldejskiej (porządek planet) i egipskiej (system trzydziestu sześciu dekanatów, prace Klaudiusza Ptolemeusza).

w. 143 *Chaldea* – kraj istniejący od końca X lub początku IX w. p.n.e. do połowy VI w. p.n.e., który wraz z ludnością został wchłonięty i zasymilowany z Babilonią. Chaldea była postrzegana również jako kraina astrologów, których w starożytności nazywano często (niezależnie od rzeczywistego pochodzenia) „Chaldejczykami”.

w. 144 *niebieskich wiadomości granic* – zakres wiedzy astrologicznej.

- 145 Jeszcze świat trudny? I to co nad światem
 W paragon niebu swe nieci aspekty,
 Pisząc się Słońcu najwyższemu bratem?
 Rzuć okiem na te wieczności pandekty,
 Nad tym się nieco zaczytaj traktatem,
 150 Tu pilnie wszystkich spisane projekty
 Tajemnic znajdziesz". Wtym szarłatne wstęgi
 Rozpiąwszy, Sława otworzyła księgi.

- Ledwie się wolne klauzury uchyla
 Z pierwszego zaraz głównej karty planu,
 155 Tak jak od Słońca pod wschodową chwilą,
 Gdy z głębokiego wybrnie Erydanu,
 Blask preraźliwy padł na astrofilą,
 Nad samym bowiem tytułem membranu
 Lustr się Księżycy i imię odzywa
 160 Żywszym nad koncept ekspressem Leliwa.

- Już jakby szczęścia poses doskonały
 W zupełnym Muza ukontentowaniu
 Wzięła; podane chciwie folijały
 Przy nieustannym lustruje czytaniu,
 165 Gdzie wszystkie piękną koleją rozdziały
 W układnym Sława spisała zebraniu:
 Jak dawno Księżyc świat polski pogodził
 I kto się pod tym aspektem urodził.

---

w. 146 *W paragon niebu swe nieci aspekty* – sens: czyniąc konkurencję niebu ozdobionemu gwiazdami, ustanawia nowe niebo z rozlokowanymi na nim gwiazdami – bohaterami rodu Lubomirskich.

w. 148 *pandekt* – nazwa jednej z części Kodeksu Justyniana, napisanej na podstawie pism rzymskich prawników.

w. 151 *szarłatne* – szkarłatne, czerwone.

w. 153 *klauzura* – klamra na oprawie książki lub rękopisu.

w. 154 *Z pierwszego zaraz głównej karty planu* – z pierwszej karty pierwszego arkusza.

w. 156 *Erydan* – w mit. gr. rzeka, w której utonął Faeton, zapewne poetycki zastępnik Okeanosa, z którego wynurzał się rydwan Heliosa-Słońca. Jej uosobieniem był bóg Erydan.

w. 158 *membran* – dokument urzędowy, pergamin.

w. 159 *Lustr* – połysk.

w. 159–160 *imię odzywa / Żywszym nad koncept ekspressem Leliwa* – pojawia się nazwa herbu Leliwa wyciśnięta szczególnie wyraźnie. Autor powraca do heraldyki nowożeńców.

w. 161 *poses* – z łac. posiadanie.

w. 163 *folijał* – księga dużego formatu.

w. 168 *aspekt* – położenie ciał niebieskich względem siebie.

- Z pierwszej to łatwo pomiarkować daty,
 170 Jako Saturnus natenczas dzieciną
 Z młodemi jeszcze igrał sobie laty,
 Kiedy już w pełni nad ziemską krainą
 Leliwa Księżyc zajaśniał rogaty,
 Którego dotąd herbem domy słyń,
 175 Górnego w Polsce stanu i fortuny
 W splendorach wiecznych nieśmiertelnej Luny.

- Pamięta dobrze i jeszcze żalobę
 Wiecznym rozrzewnia nad klęską wojsk trenem
 Rzym, w rozplakaną rozciekły Nijobę.
 180 Płyną tokańskim lży późne Tyrrenem,
 Że kwiat rycerzów rzymskich i ozdobę
 Wyciął z Warrusem rotmistrzem nad Renem
 Astryjon, dawnych król Cymbrów szczęśliwy,
 Z krwi parentelat i herbu Leliwy.

- 185 Że to był istny Leliwy potomek,
 Świadczą ruiny za swym fundatorem,
 W które łakomy czas zgruchotał zamek
 Od Astryjona kosztownym splendorem

w. 170–171 *Jako Saturnus natenczas dzieciną / Z młodemi jeszcze igrał sobie laty* – czasy przedhistoryczne, przed początkiem symbolicznego złotego wieku i przenosinami Saturna z Grecji do Rzymu.

w. 172–173 *Kiedy już w pełni nad ziemską krainą / Leliwa Księżyc zajaśniał rogaty* – herbem Leliwa już w 1140 r. pieczętował się miał św. Bertold z Garsten. Najstarsza zachowana wzmianka o herbie pochodzi z dokumentów sądowych z 1399 r. W epitalamium najdawniejszym Leliwitą jest król Cymbrów z czasów Warusa, to jest 9 r. n.e. Nie wiemy, za jakim przekazem idzie panegirysta w swoim wykładzie historii rodowej. Warusa nie zwyciężyli bowiem Cymbrowie, ale Cheruskowie.

w. 176 *Luna* – w mit rz. bogini księżycy. Początkowo utożsamiana z Dianą, później z grecką Selene.

w. 179 *rozciekły* – rozplywający się; *Nijobe* – w mit. gr. królowa Teb. Szczycąc się posiadaniem liczego potomstwa, obraziła bogów swoją pychą. W ramach zemsty dzieci jej zostały zabite na oczach matki przez potomków bogini Leto. Zrozpaczoną Niobe Zeus zamienił w skałę, by ulżyć jej cierpieniu. Z posągu Niobe na górze Sipylos wyciekał strumień łez.

w. 180 *Tyrren* – prawdopodobnie Tyber przepływający przez Toskanię, mający ujście w Morzu Tyrreńskim.

w. 182 *Warrus* – Publiusz Kwinktyliusz Warus (46 p.n.e.–9 n.e.), rzymski dowódca i polityk. W 9 r. n.e., dowodząc trzema legionami w bitwie w lesie Teutoburskim nad Renem przeciwko plemionom germańskim pod wodzą Arminiusza, Warus dał się wciągnąć w zasadzkę, czego wynikiem była klęska legionów rzymskich i zbiorowe samobójstwo wodza wraz z oficerami.

w. 183 *Astryjon* – nie udało się znaleźć żadnych informacji o tej postaci; *Cymbrowie* – lud pochodzenia germańskiego. W II w. p.n.e. pokonali rzymskie legiony dowodzone przez Gnejusza Papirusza Karbona.

w. 184 *parentelat* – krewny należący do tego samego wysokiego rodu.

w. 185 *Leliwy potomek* – Astryjon.

w. 187 *zamek* – zamek Mondstern nad Renem, skąd według legendy herbowej spisanej przez Jana Długosza miał przybyć do Polski pierwszy przodek rodu Leliwitów – Spicimir.

- Nad Renem wsparty; gdzie setny ułomek
 190 Miesiąc i gwiazdę rytą nad marmorem
 Reprezentuje; stąd prawda w obronie,
 Że się Leliwa świeciła na tronie.
- Czy-liż się w jednej świata odrobinie
 Dom wielki zmieści jak w szczupłym podwórzu?
 195 Więc skoro ta krew z renańskich wypłynie
 Brzegów, w impecie swoim równa morzu;
 Na Jarosławiu, Tarnowie, Melstynie
 Cnych zarodziła hrabiów na Podgórzu,
 Tej się krwie liczył za familijanta
 200 Prymas Koronny Leliwczyk Bodzanta.

- Poważnych w todze senatorskiej panów
 Znał i zna, póki świat w czasie korzysta;
 Walecznych w boju Marsowym hetmanów,
 Więcej nad rzymskich Fabijuszów trzysta,
 205 Wychował Polsce staroświecki Granów.
 Dobrze ich wdzięczność pamięta ojczysta,
 Jak zawikłaną w niesłuszne zamiany
 Odbili dzielnie wolność pod Gliniany.

- A przeto całość: ojczyzna i zdrowie,
 210 I to, co wszystkie przechodzi zaszczyty,
 Wolność, że winna panom na Granowie

w. 197 *Jarosław* – miasto w województwie ruskim. Hrabiami na Jarosławiu byli Stanisław Lubomirski (1583–1649) oraz Aleksander Dominik Lubomirski (1693–1720); *Tarnów* – miasto położone w województwie sandomierskim. Hrabią na Tarnowie był Aleksander Dominik Lubomirski; *Melstyn* – Melsztyn, wieś leżąca w województwie krakowskim. W miejscowości tej Spycymir wybudował zamek, będący rezydencją rodu Leliwitów Melsztyńskich od XIV do początku XVI w.

w. 200 *Bodzanta* – arcybiskup gnieźnieński (1320–1388). *Herbarz Polski* przypisuje mu zarówno herb Leliwa, jak i herb Szeliga.

w. 204 *Fabijuszów trzysta* – aluzja do bitwy nad Kremerą (477 r. p.n.e.), „rzymskich Temopil”, w których miało zginąć 300 przedstawicieli rodu Fabiuszy, jednego z najbardziej zasłużonych starożytnych rzymskich rodów patrycjuszowskich, z którego pochodziło wielu wodzów i polityków.

w. 205 *Grany* – Granowscy, rodzina herbu Leliwa, będąca właścicielami wsi Granowo, położonej w województwie wielkopolskim. Nazwa wsi wywodzi się od nazwiska Gran, należącego do założyciela rodu.

w. 208 *Gliniany* – w miejscowości tej, położonej pod Lwowem, w XIV w. odbywać się miał fikcyjny rokosz spowodowany nadużyciami króla Ludwika I Węgierskiego, który zaproponował zamiany terytorialne Polski i Węgier. W zamian za włączenie czterech należących do Polski prowincji do terytorium Węgier Ludwik I Węgierski miał oddać Polsce Księstwo Spiskie. Według tejże narracji, marszałek koronny Rafał Granowski wygłosił miał w Glinianach przemowę do króla w imieniu wszystkich senatorów. Wydarzenie to zostało wymyślone w XVII w. w związku ze szlachecką ideologią „złotej wolności”.

w. 210 *przechodzi zaszczyty* – przewyższa zaszczyty.

- Wszelkie, co ich mieć mógł skarb pospolity,
 Przy ustawicznej sukcesu ponowie
 W wieczne Granowskim puściła profity:
- 215 Tu laski, klawy, krzesła, dyktatury
 Brał syn po ojcu jak prawem natury.
- A któryż honor nad Septemtryjony,
 Żeby Granowskim w domu nie bił czołem?
 Która sarmackiej ozdoba Korony,
- 220 Żeby jej szczęście swym nie wzniosło kołem?
 Tu marszałkowskie z klawą scypijony
 W jednej się ręce pomieściły społem.
 I owszem, tej nikt nie umniejszy chwały,
 W jednym Granowskim zdał się senat cały.
- 225 Z złotego złoty strumień płynie Tagu:
 Rafał z Granowa, pan majątny w sławę,
 W todze Tulijusz, Mars istotny w sagu,
 Przez dożywotnią Hymena ustawę,
 Do dziedzicznego rejestru w posagu
- 230 Dawną skorzystał na Rusi Sieniawę –
 Więc zaraz Polska dom cały Rafała
 Stąd Sieniawskiego tytułem witała.
- Drzał Stambuł wschodni, trzęsły się Bałkany
 Trwoga po dzikim lud martwiła Krymie,
- 235 Jakby obleciał piorun bisurmany,

---

w. 215 *klawa* – buława, maczuga, tu: symbol władzy.

w. 217 *Septemtryjony* – siedem gwiazd składających się na konstelację Małej Niedźwiedzicy, którym Rzymianie nadali nazwę Siedem Wołów od łac. *septem triōnēs*. W przenośni rozumiane jako Europa Północna lub – najczęściej – Rzeczpospolita. Por. „zimne Tryjony” z Pieśni II 24 i Fr. III 69 Kochanowskiego.

w. 221–222 *Tu marszałkowskie z klawą scypijony / W jednej się ręce pomieściły społem* – według Szymona Okolskiego Rafał z Granowa pełnił miał urząd marszałka wielkiego koronnego, hetmana i starosty sandomierskiego. Był on jednym z trzech braci Granowskich, synem Dymitra Granowskiego. Wszedł do rodziny Sieniawskich za sprawą małżeństwa z ostatnią dziedziczką Sieniawy. Od tego czasu on i jego potomstwo tytułowali się „z Granowa Sieniawscy”. Walczył na Rusi przeciwko Tatarom; *scypijon* – z łac. laska, buława, tu: symbol władzy.

w. 225 *Tag* – w tekstach rzymskich poetów Owidiusza i Katullusa, Tag opisywany był jako rzeka, w której piaskach odnaleźć można było pokłady złota.

w. 227 *Tulijusz* – Marek Tulliusz Cynceron (106–43 p.n.e.), starożytny rzymski pisarz, polityk, mówca, dowódca wojskowy i kapłan; *sag* – wojskowy płaszcz.

w. 230 *Sieniawa* – miasto leżące w dzisiejszym województwie podkarpackim. Tereny te wchodziły w skład Rusi Kijowskiej.

w. 234 *martwić* – tu w znaczeniu „zabijać” (opisywane są rozliczne walki i pokonywane ludy).

w. 235 *bisurmany* – muzułmanie.

Gdy się Sieniawskich odezwało imię;
 A Mars z zwycięstwem skonfederowany
 Przy mężnym zawsze stawał Hieronimie.
 Jednego wodza tak pod Maratonem
 240 Całym się bojał Kserkses milionem.

Niechaj i całe historyja składa,
 Według manieri swojej i zwyczaju,
 Obozy wodzów: Pyrra, Milcyjada,
 Parmenijona w wawrzynowym maju;
 245 Zgaśnie tak liczna hetmanów parada
 Przy nieśmiertelnym wodzu Mikołaju –
 Z własnej ojczyźnie służył cnoty żołdu,
 Dumne Wołochy nakłonił do hołdu.

Trzymała mądrość równą z męstwem parę
 250 W niezwyczęzonym wodzu w swoje czasy,
 Bo obozową zwinąwszy kotarę,
 Gdy już zgromione czołem biły Jassy
 I już wieczystą poprzysięgły wiarę,
 Gdy Janus wojną skrzypiące zawiasy
 255 Przywarł, Mikołaj przez radne wywody
 Ruskiego honor pełnił wojewody.

w. 238 *Hieronim* – Hieronim Sieniawski, jedyny syn Rafała z Granowa Sieniawskiego i dziedziczki Sieniawy. Jego żoną była Agnieszka Cebrowska, z którą miał trzech synów: Mikołaja, Aleksandra i Prokopa.

w. 239 *Jednego wodza* – mowa tu o Miltiadesie (554–488 p.n.e.), wodzu ateńskim, pod którego dowództwem zwyciężono Persów pod Maratonem.

w. 240 *Kserkses* – Kserkses I (518–465 p.n.e.) król Persji w latach 486–465 p.n.e. W 480 r. wyruszył na czele potężnej armii na podbój Grecji. Przegrana bitwa morska pod Maratonem zmusiła Persów do powrotu do Azji.

w. 243 *Pyrr* – Pyrrus (319–272 p.n.e.), król Epiru i Macedonii. Walczył z rzymskimi legionami pod Heraklą, Ausculum i Benewentem; *Milcyjad* – zasłużony wódz grecki żyjący na przełomie V i VI w. p.n.e.

w. 244 *Parmenijon* – Parmenion (ok. 400–330 p.n.e.) generał macedoński służący w oddziałach Filipa II Macedońskiego oraz Aleksandra Macedońskiego w IV w. p.n.e.

w. 246 *Mikołaj* – Mikołaj Sieniawski (1489–1569), najstarszy syn Hieronima Sieniawskiego i Agnieszki Cebrowskiej. Hetman wielki koronny, starosta halicki, wojewoda ruski (od 1553 r.) i bełski. Wsławił się podczas obrony granic Rzeczypospolitej, przed najazdami tatarskich czambułów. Żoną jego była Katarzyna Kolańska, z którą miał dwie córki i czterech synów: Hieronima, Mikołaja, Jana i Rafała. Zmarł podczas sejmu w 1569 r. w wieku osiemdziesięciu lat.

w. 247 *Z własnej ojczyźnie służył cnoty żołdu* – z własnej cnoty służył ojczyźnie, walcząc.

w. 248 *Dumne Wołochy nakłonił do hołdu* – Mikołaj Sieniawski zwyciężył Wołochów w bitwie pod Obertynem w 1531 r., za co Zygmunt I ofiarował mu wieś Balinę.

w. 251 *kotara* – z tur. namiot.

w. 252 *Jassy* – miasto w Rumunii, historyczna stolica Mołdawii.

w. 254 *Janus* – w mit. rz. bóg, patron układów sojusznicznych i umów. Czczony był także jako bóg wojny. W Rzymie w czasie wojny otwierano wrota do jego świątyni, a w czasie pokoju zamykano je.

- Przez lat ośmdziesiąt w polu i senacie,
 W rzadko widzianej ludziom sędziwości,
 Już za Marsowe przysługi w zapłacie
 260 Ledwie nie wygrał wódz nieśmiertelności;
 Dłużej go trzymał żywot na dylacie,
 Fatalnych w progu aresztując gości,
 Czy sam wódz mężną klawą dokazował,
 Że same nawet fata zawojował?
- 265 Stawają w pochwał nieśmiertelnych tropie
 Tak jak stawali w krok na pograniczu
 Wraz Aleksander przy bracie Prokopie,
 Ów podkomorzy na dawnym Haliczu,
 Ten stolnik ruski – oba w Perekopie,
 270 Nad Styrem, Wołgą, przy żartkim Smotryczu
 Mają pamiętne zwycięstwa kolumny,
 Znał ich Tatarzyn, Wołoch, Turczyn dumny.

- Między te walnych zwycięstw piramidy
 Z złotym się mieści laska kapitelem
 275 Koronna; przy tej kolosy Alcydy,
 Które nad swoich prac założył celem,
 Przy tej wślawione od Semiramidy
 Kolumny z swoim wstydzą się fortelem;

---

w. 261 *dylacja* – odroczenie, odłożenie czegoś na później.

w. 264 *fata* – wypadki losowe, od łac. *fatum* – los.

w. 267 *Aleksander* – Aleksander Sieniawski (1490–1568), syn Hieronima Sieniawskiego i Agnieszki Cebrowskiej, podkomorzy halicki. Wraz z braćmi walczył na Rusi i Podolu przeciwko Tatarom. Sprawował funkcję rotmistrza jazdy obrony potocznej; *Prokop* – Prokop Sieniawski (zm. 1566), brat Mikołaja i Aleksandra, chorąży halicki. Wślawił się wraz z braćmi w wojnie przeciwko Tatarom w bitwie pod Obertynem w 1531 r. Jego żoną była Anna Lwowska h. Nałęcz, z którą miał syna Prokopa.

w. 268 *Halicz* – miasto na Ukrainie.

w. 269 *Perekop* – Przesmyk Perekopski, między Morzem Czarnym i Azowskim, twierdza tatarska na owym przesmyku, tu: synekdocha Krymu.

w. 270 *Styr* – rzeka na Ukrainie i Białorusi, prawy dopływ Prypeci; *Smotrycz* – rzeka na Ukrainie, lewy dopływ Dniestru.

w. 274 *kapitel* – głowica.

w. 275 *Alcyde* – w mit. gr. zwyczajowy przydomek Herkulesa. Imię pochodzi od dziada Heraklesa, Alceusa.

w. 277 *Semiramida* – (Semirama) legendarna królowa babilońska. Według greckiego historyka Diona, miała być półboginią i piękną opietą. Podania i legendy przypisują jej stworzenie babilońskiego imperium. Wiszące ogrody królowej Semiramidy oparte na konstrukcji z kolumn i tarasów, wybudowane zostały na polecenie króla Nabuchodonozora II.

Bo tak nią wolność wspierał Prokop wtóry,
280 Że się w zawrocie nie zachwiała z góry.

Ciężkiż to obrót był pod Obertynem,
Gdy Mars z sąsiedzkiej wypadczy po<ł>aci
Licznego w Polskę puścił poganina;
Ale że zacnych dzielna para braci
285 Nieprzyjacielską zawziętość przeżyna,
Od razu niechęć sprzeczna szczęście traci,
Gdy Aleksander z Prokopem marszałkiem,
Laur i zwycięstwo uniósł z placu całkiem.

Kwitnie Hieronim w nieśmiertelnym wieńcu
290 Dzielny ruskiego wojewoda państwa.
Przy purpurowym Mikołaj rumieńcu,
Polnego klawą waleczny hetmaństwa,
Na niedobytym kasztelan Kamieńcu.
Przed nim wschodniego drżał Mars ottomaństwa,
295 Jego dozorem, że paktów nie chowa,
Pomście się nie mógł wysliznąć Podkowa.

I twoje, Janie, szczerozłotym Fama
Piórem wpisała w swym memoryjale.

w. 279 *Prokop wtóry* – Prokop Sieniawski (zm. 1596), marszałek i podczasy koronny, starosta ratneński i członek dworu królewskiego w 1590 r. Syn Prokopa Sieniawskiego i Anny Lwowskiej. Żoną jego była Elżbieta Łucja Gostomska h. Nałęcz, z którą miał syna Hieronima i trzy córki: Zofię, Annę i Elżbietę.

w. 281 *pod Obertynem* – bitwa stoczona 22 sierpnia 1531 r. między wojskiem polskim a armią mołdawską. Bitwa, mimo trudności, zakończyła się zwycięstwem Polaków pod wodzą Jana Tarnowskiego.

w. 289 *Hieronim* – Hieronim Sieniawski (ok. 1519–1582), wojewoda ruski, starosta halicki i kołomyjski, kasztelan kamieniecki. Najstarszy syn Mikołaja Sieniawskiego i Katarzyny Kolańskiej. Walczył w chorągwi ojca podczas wyprawy mołdawskiej. Chwałę zyskał w wyprawach króla Stefana Batorego na Rosję, w trakcie zdobywania twierdzy Wielkie Łuki. Związek małżeński zawierał czterokrotnie, kolejno z: Elżbietą Radziwiłł, Hanną Zasławską, Anną Maciejowską i Jadwigą Tarłówną h. Topór, z którą miał syna Adama.

w. 291 *Mikołaj* – Mikołaj Sieniawski (1520–1584), hetman polny koronny, kasztelan kamieniecki i starosta stryjski. Syn Mikołaja Sieniawskiego i Katarzyny Kolańskiej. Walczył wraz z ojcem przeciwko Turkom i Tatarom. Bronił południowo-wschodnich granic przed najazdami czambułów tatarskich. Pojmał z rozkazu króla Stefana Batorego wojewodę wołoskiego Podkowę za niedochowanie paktów i przymierza z Kozakami. Żoną jego była Anna Sapieha, z którą miał syna Mikołaja i córkę Elżbietę.

w. 296 *Podkowa* – Jan Podkowa (zm. 1578), wojewoda wołoski. Po zdobyciu Jass w listopadzie 1577 r. ogłosił się hospodarem Mołdawii. Wywoływał zatargi między Rzeczpospolitą a imperium osmańskim. Ostatecznie usunięty z tronu przez Krzysztofa Batorego (brata Stefana Batorego), skazany na śmierć na żądanie sultana Murada III i ścięty we Lwowie.

w. 297 *Jan* – Jan Sieniawski, syn Mikołaja Sieniawskiego i Katarzyny Kolańskiej. Mąż Doroty Herbutówny, córki kasztelana lwowskiego; *Fama* – imię rzymskiej bogini. Wcześniej autor używał imienia: Sława.

- Znać podczaszego korony Adama
- 300 Polne imprezy jak w czystym kryształe,
 Że polskie stały ich męstwem Pergama,
 Nie znając w bitnym pożaru upale.
 Sam za Zygmunta Trzeciego poradził
 Adam podczaszy, że rokosz w kosz wsadził.
- 305 Żart to, że z dużym Herkules olbrzymem
 Potkał się, ale gdy Mikołaj trzeci,
 Podczaszy także polski, pod Chocimem
 Na tureckiego Anteusza wleci,
 (Co się nad samym myślał oprzeć Rzymem)
- 310 Jak lew od łowczych obskoczony sieci
 Nieporównanym obrotem i trudem
 Jeden kilkuset Turków wyparł cudem.
- Na tymże samym Prokop trzeci polu
 Turecką własnym zgromił Prozerpinę
- 315 Księżycem; walną z Konstantynopolu

---

w. 299 *Adam* – Adam Hieronim Sieniawski (1576–1619), podczaszy koronny, starosta jaworowski i rotmistrz husarii. Syn Hieronima Sieniawskiego i Jadwigi Tarło. Walczył w Inflantach, Estonii i na Wołoszczyźnie. Brał udział w bitwach na terenie Ukrainy przeciwko Tatarom i Turkom. Dzięki pozycji marszałka izby poselskiej przez wprowadzane ustawy odparł działania Rokoszan w 1606 r. Żoną jego była Katarzyna Kostczanka, z którą miał córkę Zofię i trzech synów: Mikołaja, Aleksandra i Prokopa.

w. 300 *Polne imprezy* – potyczki, walki w polu.

w. 301 *Pergama* – twierdza i święte wzgórze w Troi.

w. 302 *Nie znając w bitnym pożaru upale* – zażegnywał konflikty w toku negocjacji, nie na polu walki. Nie zaznał bitewnego trudu.

w. 303 *Zygmunt Trzeci* – Zygmunt III Waza (1566–1632), król Rzeczypospolitej i wielki książę litewski, sprawujący rządy w latach 1587–1632.

w. 304 *podczaszy* – tytuł nadawany przez króla; *rokosz w kosz wsadził* – Adam Hieronim Sieniawski jako zwoleńnik Zygmunta III Wazy, był przeciwnikiem rokoszu Zebrzydowskiego (sandomierskiego), trwającego w latach 1606–1607 buntu szlachty przeciwko królowi.

w. 305 *Olbrzym* – tu: Anteusz.

w. 306 *Mikołaj trzeci* – Mikołaj Sieniawski (ok. 1598–1636), podczaszy koronny i starosta ratneński, najstarszy syn Adama Hieronima Sieniawskiego i Katarzyny Kostczanki. Walczył w wojnie polsko-tureckiej, wstawiając się wraz z bratem Prokopem w bitwie pod Chocimiem w 1621 r. Żoną jego była Urszula Zofia Krotowska. Zmarł bezpotomnie.

w. 308 *Anteusz* – w mit. gr. gigant, syn Gai i Posejdona. Swoje siły czerpał od matki, przez dotknięcie ziemi.

w. 310 *Jak lew od łowczych obskoczony sieci* – sens: jak lew osaczony przez sieci myśliwych.

w. 313 *Prokop trzeci* – Prokop Sieniawski (ok. 1602–1627), rotmistrz i chorąży wielki koronny, trzeci syn Adama Hieronima Sieniawskiego i Katarzyny Kostczanki. Był posłem na sejm 1623 r. Wstawił się z braćmi heroiczną walką z Turkami pod Chocimiem. W 1623 r. ożenił się z Anną Eufrozyną Chodkiewicz, z którą miał dwóch synów: Aleksandra i Hieronima Adama.

w. 314 *Prozerpina* – w mit. rz. bogini kielkującego zboża. Utożsamiana z grecką Persefoną.

w. 315 *Konstantynopol* – stolica imperium osmańskiego, siedziba sułtana.

Od chrześcijaństwa wyparszy ruinę
 Przy Chodkiewiczu swym szwagrze Karolu.
 Za to mu honor, że winien daninę,
 Chorągiew w rękach koronną położył,

- 320 Żal, że buławy najwyższej nie dożył!
 I to przyczyna żalu niegodzinna,
 Niejednej boleść opisana karty,
 Cała ją wieczność oplakiwać winna,
 Że Aleksander i trzeci, i czwarty,
 325 Gdy jeszcze młodość lat kwitnie dziecinna,
 Pierwej pod grobsztyn trafili otwarty,
 Nim ich do laurów i koron zaprosił
 Honor, które już na ich głowy skosił.

- Własnym się piórem w Sławy komentarzu
 330 Z tryumfalnego zapisałeś stylu,
 Wielki Adamie koronny pisarzu,
 Słysząc Twe imię nad brzegami Nilu,
 Na złotym Słońca rodyskim ołtarzu,
 Słysząc w dalekim Pegu i Brazyli,
 335 Kto twej godności chce dociec sekretu,
 Niechaj cię z Słońca miarkuje portretu.

Lecz ani Słońcu tak pozorne lice,
 Żeby wielkiego mogło kawalera

w. 316 *Od chrześcijaństwa wyparszy ruinę* – uratował chrześcijaństwo przed upadkiem.

w. 317 *Karol Chodkiewicz* – Jan Karol Chodkiewicz (1570–1621), hetman wielki litewski, wojewoda wileński, starosta generalny żmudzki. Wraz z Adamem Hieronimem Sieniawskim brał udział w zwycięskiej wyprawie Jana Zamojskiego na Wołoszczyznę. Dowodził w bitwie chocimskiej w 1621 r.

w. 324 *Aleksander i trzeci, i czwarty* – mowa tu o synu Adama Hieronima Sieniawskiego (1576–1616), który zmarł w wieku dwudziestu trzech lat w roku 1622 i synu Prokopa Sieniawskiego (1602–1627), zmarłego w wieku czterech lat.

w. 326 *grobsztyn* – mogiła, kamień nagrobny.

w. 327 *Nim ich do laurów i koron zaprosił* – leksyka triumfalna.

w. 331 *Adam* – Hieronim Adam Sieniawski (1623–1650), pisarz polny koronny i starosta lwowski. Syn Prokopa Sieniawskiego i Anny Eufrozyny Chodkiewicz. Brał udział w ekspedycjach wojennych przeciwko Tatarom. W 1648 r. walczył przeciwko powstańcom Bohdana Chmielnickiego, gdzie po zdradzie swoich dragonów dostał się do niewoli. Uczestniczył w obronie Zbaraża w lipcu 1649 r. Żoną jego była Elżbieta Potocka h. Piława, z którą miał syna Mikołaja Hieronima.

w. 333 *rodyski ołtarz* – wybudowany na wyspie Rodos olbrzymi posąg greckiego boga słońca – Heliosa.

w. 334 *Pegu* – miasto II imperium birmańskiego (Birma), leżące w Azji Południowo-Wschodniej; *Brazyli* – Brazylia, sens: w najodleglejszych krainach globu.

w. 336 *miarkować* – zestawiać, przyrównywać.

w. 337 *Lecz ani Słońcu tak pozorne lice* – sens: nawet słońce nie ma tak pięknego oblicza, żeby mogło prawdziwie odzwierciedlić opisywanego w wierszu kawalera (przyp. red.).

Prawdziwie udać. Więc bystre źrzenice
 340 Synowska wabi do siebie maniera,
 Nad Apellesa wierniejsza tablice,
 W nieuchybionym podobieństwie szczera.
 Hektor swojego wyraził Pryjama –
 Hieronim ojca, Sieniawski Adama.

345 Twój Hieronimie zaszczyt Mikołaju
 Tu przypominam i ozdoby przednie,
 Jakoś hetmańską klawą przy Dunaju
 Wyrwał rakuskie Turkom z garła Wiednie,
 Burzliwość Bakcha zgromił przy Tokaju,
 350 Aż dotąd Febe bisurmańska blednie,
 A Wiedeń, Strygoń i całe Rakusy,
 I Pannon twym się męstwem pieści kusy.

Zwycięstwa twoje na złotej Janinie
 Jana Trzeciego Mars rysował stałą,

---

w. 340 *Synowska wabi do siebie maniera* – sens: wzrok przyciąga niezwykły charakter dzieł syna – sztuka jest tu traktowana metaforycznie, jako dokonania poszczególnych członków rodu – podobnie doniosłych, a nawet przewyższających dokonania ojca (przyp. red.).

w. 341 *Apelles* – według opinii starożytnych, największy malarz grecki.

w. 343 *Hektor* – w mit. gr. najdzielniejszy bohater Troi według *Iliady* Homera. Syn Priama; *Priam* – w mit. gr. król Troi; *wyrazić* – oddać, odzwierciedlić.

w. 345 *Hieronim Mikołaj* – Mikołaj Hieronim Sieniawki (1645–1683), hetman polny koronny, starosta rohatyński i lwowski. Syn Adama Hieronima Sieniawskiego i Elżbiety Potockiej. Walczył przeciwko Kozakom i Tatarom. Uczestniczył w kampaniach Jana III Sobieskiego pod Podhajcami, Chocimiem i Wiedniem. Żoną jego była Cecylia Maria Radziwiłłówna, z którą miał dwie córki.

w. 348 *garło* – gardło.

w. 349 *Bakchus* – w mit. gr. bóg dzikiej natury, płodności i wina, sławiący jego upajający i korzystny wpływ; *Tokaj* – miasto w północno-wschodnich Węgrzech, region słynący z winiarstwa. Dopiero w drugim starciu bitwy pod Parkanami (1683 r.) wojska polskie odniosły zwycięstwo.

w. 350 *Febe bisurmańska* – księżyc islamski.

w. 351 *Wiedeń* – w bitwie pod Wiedniem 12 września 1683 r. między wojskiem Rzeczypospolitej i cesarskim a armią imperium osmańskiego husaria pod wodzą hetmana Mikołaja Hieronima Sieniawskiego brała udział w rozstrzygającej szarży; *Strygoń* – Ostrzyhom, miasto na Węgrzech, Turcy opuścili to terytorium bez walki; *Rakusy* – Austria.

w. 352 *Pannon* – Panonia, poetycki zamiennik Węgier, region winiarski.

w. 353 *Janina* – h. szlachecki, przedstawiający fioletową tarczę na czerwonym polu z pawim ogonem zwieńczającym hełm. Herbem tym pieczętował się Jan III Sobieski.

w. 354 *Jan Trzeci* – Jan III Sobieski (1629–1696) h. Janina, król Rzeczypospolitej panujący w latach 1674–1696. Jego pozycję polityczną umocniły zwycięstwa odniesione w wojnie z imperium osmańskim i triumf w bitwie pod Wiedniem w 1683 r. Uważany za wybitnego wodza, który ustabilizował Rzeczypospolitą po czasie wojny polsko-rosyjskiej i powstania Chmielnickiego; *stal* – tu: broń ze stali, m.in. miecz, szabla, nóż.

- 355 A po wołyńskim pamiątkę Horynie
 Perłową nimfy dotąd żywią fałą.
 Już wiadomości ludzkiej to nie minie,
 Z czego się oba światy razem chwałą,
 Żeś w województwa wołyńskiego todze
 360 Przy polnej klawie rzymskie zgasił wodze.

- A astrofila dzieje i imiona,
 Jak po kolejnym spojone ogniwu,
 W niewymówionych myślach zachwycona,
 Kiedy z Sieniawskich wyczyta archiwu.
 365 Ledwie zaciętym dowcipem nie kona,
 Pełna uwagi głębokiej i dziwu,
 I już Sieniawskich dla zasług i cnoty
 Za pierwsze świata rachuje pieszczoty.

- Posuńże wolnej ciekawości jeszcze
 370 I przewróć kartę astrofilo dalszą,
 Wszak to nie bajki, nie wymysły wieszczce,
 Lecz prawdą rzeczy upewnione trwalszą,
 Niż złote kiedyś Jowiszowe deszcze
 Lub Flegra wojną okropną zuchwalszą,
 375 Kiedy się Jowisz piorunem junaczył,
 A świat się cały w Gigantach skozaczył.

Rzuciłać okiem Muza dość z odwagą,
 Ale od razu w bystrości ustanie
 Jak piorunową uderzona plągą,

---

w. 355 *po wołyńskim pamiątkę Horynie* – Wołyń to kraina historyczna leżąca w dorzeczu Bugu oraz dopływów Dniepru, m.in. Horynia. Mikołaj Hieronim Sieniawski w trakcie wyprawy Jana III Sobieskiego na kozacką Ukrainę w 1671 r. pokonał oddziały Tatarów idących na Wołyń.

w. 356 *nimfy* – w mitologii gr. i rz. boginie niższego rzędu, będące uosobieniem sił przyrody, najady.

w. 369 *Posuńże wolnej ciekawości jeszcze* – zrób miejsce nienasyconej ciekawości.

w. 373 *Jowiszowe deszcze* – Jowisz, zakochany w Danae, przyjąwszy postać złotego deszczu, dostał się do spiżowej komnaty, w której była zamknięta przez ojca, i splodził z nią herosa Perseusza.

w. 374 *Flegra* – starożytna nazwa półwyspu Pallene, dziś nazywany półwyspem Kasandry. W mit. gr. było to miejsce gigantomachii i ostatecznego obalenia gigantów przez Zeusa.

w. 375 *junaczyć się* – popisywać się odwagą.

w. 376 *Giganci* – w mit. gr. olbrzymi zrodzeni z krwi Uranosa. Charakteryzowali się wysokim wzrostem, siłą i odstraszającym wyglądem. Mimo boskiego pochodzenia, byli śmiertelni; w *Gigantach skozaczył* – sens: uległ dzikości i prostactwu kozaków.

380 Bo któż splendory twe, wielki hetmanie,
I pierwszą tytuł wielmożny powagą
Twój, krakowskiego krzesła kasztelanie?
Kto słabą strzymać źrzenicą podola,
Choćby orlego był oka i czola?

385 Już tego pełne są biblijoteki
(Bo mało jednej twojej chwale księgi),
Że złote niecisz po ojczyźnie wieki,
A chociaż wichur od północy tęgi
Jak z kocytovej wybuchnąwszy rzeki,
390 Okropną rzucił swej oćmę potęgi.
Twej to dzielności, że chmurą od morza
Ostatnie Polsce nie zapadły zorza.

Niekontent trzema korony, na czwartą
Wywarł pazury lew i paszczę penuhił,
395 Aleś mu dzikość zmocował zażartą,
Że się lew w tchórza do razu przemienił,
Straciwszy srogość i dumę upartą,
A wstyd go własną juchą zacerwienił,
Twej mocą klawy uderzony w szyję,
400 Jeszcze łeb dotąd pohańbiony kryje.

w. 380 *wielki hetman* – Adam Mikołaj Sieniawski (ok. 1666–1726), hetman wielki koronny, kasztelan krakowski, starosta lwowski i rohatyński. Syn Mikołaja Hieronima i Cecylii Marii Radziwiłłówny. Brał udział w walkach przeciwko Turkom i Tatarom, walczył pod Wiedniem, dowodził tam chorągwią swojego ojca. Był przywódcą konfederacji przeciwko Szwedom po abdykacji Augusta II. Żoną jego była Elżbieta Lubomirska, z którą miał córkę Marię Zofię. Był ostatnim męskim przedstawicielem rodu.

w. 387 *złote niecisz po ojczyźnie wieki* – nawiązanie do Owidiuszowej koncepcji czterech wieków ludzkości, z których złoty utożsamiany był z erą powszechnej szczęśliwości.

w. 388 *Wichur od północy tęgi* – III wojna północna (1700–1721) toczona pomiędzy Królestwem Danii i Norwegii, Rosją, Rzeczpospolitą Obojga Narodów, Saksonią i Prusami a Szwecją.

w. 389 *Kocyt* – w mit. gr. jedna z rzek przepływających przez Hades, krainę umarłych. Nad jej brzegami krążyły dusze zmarłych, którym nie urządzono jeszcze pogrzebu.

w. 390 *oćma* – mrok, ciemność.

w. 391–392 *Twej to dzielności, że chmurą od morza / Ostatnie Polsce nie zapadły zorza* – po wygranej bitwie pod Połtawą 8 lipca 1709 r., Adam Mikołaj Sieniawski wydał uniwersał ogłaszający zwycięstwo nad Szwedami i wzywający do rozstrzygającej walki.

w. 393 *trzy korony* – nawiązanie do herbu Szwecji: Trzy Korony (herb Folkungów) oraz lew w polu herbowym. Dawni władcy Szwecji mianowali się królami trzech krain: Szwecji, Norwegii i Skanii, stąd w najstarszym herbie znajdowały się trzy korony. Obok koron w herbie Szwecji jest też lew. Sens wersu nawiązuje do herbu Szwecji: lwa i koron – już lwu z Północy (Szwedom) nie wystarczy te korony, które ma od wieków w swym herbie – wyciąga łapę po czwartą, polską, koronę. Przepędzony przez dzielnego Sieniawskiego „lew”, czyli Szwed, „w tchórza się przemienił” (przyp. red.).

w. 396 *Że się lew w tchórza do razu przemienił* – Karol XII Wittelsbach (1682–1718), król Szwecji, w którego herbie widniał lew, po klęsce pod Połtawą w 1709 r. w starciu z armią cara Piotra I uciekł do Turcji.

Zmazał czas dawnych imiona wiktarów
 Nad porfiretem ryte czy jaspisem;
 Twe, nie szukając ułomnych marmorów,
 Na sercach, wielki wodzu, imię piszem.
 405 Masz nieśmiertelnej sławy oratorów,
 Żywych dzielności świadków pod Kaliszem.
 Tron, senat, obóz jednostajnie przyzna,
 Że cię doznała swym ojcem ojczyzna.

A więc pierwszemu jako Adamowi
 410 To winien cały świat, że się obaczył;
 Tak tobie, swego szczęścia autorowi,
 Niezwyciężony Adamie, gdyś raczył
 Zgubiony wskrzesić – świat polski to mowi –
 I już niejednym kolosem naznaczył,
 415 Żeś mu dał życie, a każdy, gdyć życzy
 Nieśmiertelności, z lat swych ci się liczy.

Te i w tym właśnie astrofila sensie
 W księgach wieczności wota przypisuje;
 Całą cię niebo wdzięczne w rekompensie
 420 Nieśmiertelnością niechaj udaruje,
 Niech i fortuna przy trwałym kredensie
 Wiecznej usługi wiary asystuje
 I same nawet pod twej klawy władzą
 Liczyć lat komput fata przyprowadzą.

425 Już ci dzień nowych pociech nieskończony
 I te, co złotem płynąć mają lata,

---

w. 401 *wiktarów* – zwycięzców, od łac. *victoria* – zwycięstwo.

w. 402 *porfiry* – czerwona skała wulkaniczna, powstała w procesie zastygania magmy, używana w budownictwie; *jaspis* – skała osadowa używana do wytwarzania przedmiotów użytkowych i artystycznych.

w. 406 *pod Kaliszem* – mowa tu o bitwie z 1706 r. podczas wojny domowej, stoczonej między wojskami szwedzkimi wraz z oddziałami polskimi popierającymi Stanisława Leszczyńskiego a wojskami saskimi i rosyjskimi stojącymi po stronie Augusta II Mocnego.

w. 408 *ojciec ojczyzny* – tytuł *Pater patriae*, nadawany zasłużonym obywatelom starożytnego Rzymu.

w. 409 *Adam* – Adam przedstawiony w Księdze Rodzaju jako pierwszy człowiek.

w. 409–410 *A więc pierwszemu jako Adamowi / To winien cały świat, że się obaczył* – sens: jak pierwszemu Adamowi świat zawdzięcza, że się opamiętał.

w. 418 *wota* – głosy, wypowiedzi.

w. 421 *trwały kredens* – niesłabnące zaufanie.

w. 421–422 *Niech i fortuna [...] wiary asystuje* – sens: niech zawsze towarzyszy szczęście i zaufanie.

w. 424 *Liczyć lat komput* – sens: długie lata życia.

Bogów faworem Hymen sporządzony
 Wzniecił; wielkiego w dom twój purpurata
 I współ ojczystej autora obrony
 430 Szczęściem polskiego sprowadziwszy świata,
 Publicznych wszyscy w tym maksymę kładą
 Pociech, że idzie parą Mars z Palladą.

Tym cię imieniem z obliżu należy
 Głosić, Zofijo Jaśnie Oświecona,
 435 Sama go Pallas ochotnie odbieży,
 Przyznając sobie, że niedouczona
 Niesłusznie dumnym dowcipem się jeży,
 A tobie wszystka mądrość przyrodzona.
 Ustąpić Pallas zmyślona bogini
 440 I słuchać będzie jak swojej mistrzyni.

I owszem, Pallas niejedna, nie sama
 Tak w porównaniu z tobą spowszedniej,
 Każda zmyślonym strojna bóstwem dama
 Wszystkie przymiotów straci przywileje:
 445 Zgaśnie w królewskiej minie Semirama,
 Urodę niebo Diktywny wyśmieje,
 Temis, co świetnych praw stoi na straży,
 Sprawiedliwości twojej nie doważy.

A tej, co sercem delikatnym władnie,
 450 Nim pobożności pióro dojdzie mety,
 Cóż, gdy na insze pańskie kwalitety,

---

w. 427 *fawor* – szczególna przychylność, względy.

w. 428 *wielkiego w dom twój purpurata* – Michał Stefan Radziejowski (1645–1705), arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski. Zgodnie z uniwersałem wydanym przez prymasa, Adam Mikołaj Sieniawski miał zgromadzić szlachtę małopolską pod Zawichostem przeciw Wettynowi 26 października 1697 r. Radziejowski udzielił ślubu matce panny młodej, Elżbiecie z Lubomirskich.

w. 432 *Pallada* – w mit. gr. przydomek Ateny, bogini mądrości, wojny sprawiedliwej i opiekunki Aten i Sparty.

w. 433 z *obliżu* – z obowiązku.

w. 433–435: Pallada sama odda Zofii swoje imię.

w. 434 *Zofia* – Maria Zofia Sieniawska.

w. 435 *odbieżyć* – odejść od jakiegoś ustalenia.

w. 437 *dumnym dowcipem się jeży* – pyszni się bystrością umysłu.

w. 447 *Temis* – w mit. gr. bogini prawa i uosobienie sprawiedliwości. Przedstawiana z wagą i opaską na oczach mającą symbolizować bezstronność; *co świetnych praw stoi na straży* – szyk: co stoi na straży świętych praw.

w. 449–451 *A tej, co sercem delikatnym władnie* [...] z *Faetonem na dnie* – sens: Mużę, która kieruje sercem poety nim skończy tworzyć, opuści natchnienie.

Gdy na wspaniałość równą Aryjadnie
 Porwie się? Płocze wraz straci impety.
 455 W słońcu promienie, krople liczysz w Dniestrze,
 Kto cnoty twoje pisze na rejestrze.

Rada by z swoich delicyi Flora
 Niebo z klejnotów swoich osobiłowy
 Każdy dać cnocie wieniec, lecz tak spora
 460 Nie jest w kwiat Hibla, nie tak szczodrośliwy
 Firmament w gwiazdy. A ta jedna, która
 Serce i umysł twój zdobi szczęśliwy
 Wszystkie prezenty zawstydzą i cofa,
 Godna z wielkiego Korona Donhoffa.

465 Apollo w Delfie spod swojej kortyny,
 Skąd wieszczę ludziom rezonuje echa,
 Gdy pańskiej ligi posłyszał nowiny,
 Pomyślnie wolnym ominuje Lecha
 Narodom skutki, że te zrękowiny
 470 Tysiączna wkrótce zagai pociecha,
 Fortunnym waszej państwo związkiem pary
 W nowe się szczęścia świat odrodzi stary.

Już ci się słodkim pociech twoja fluktem
 Książęca pieni Śrzeniawa, już z łona
 475 Złotej Tetydy perlorodnym duktem
 Wyżywa na świat polski niezbrodzona
 Powódź, już drogim twych nadziei fruktem

---

w. 453 *Aryjadna* – w mit. gr. córka Minosa, króla Krety. Według mitu, Ariadna dzięki swojemu sprytowi pomogła Tezeuszowi w walce z Minotaurem, dając mu kłębek nici, który rozwinięty w korytarzach labiryntu umożliwił mu odnalezienie drogi powrotnej; *wspaniałość* – tu: spryt.

w. 455–456: obiegowa topika heraldyczna.

w. 457 *Flora* – w mit. rz. bogini kwiatów, uosobienie życiodajnej siły rozkwitu przyrody.

w. 459 *spora* – tu: urodzajna, obfita.

w. 460 *Hibla* – bogata w roślinność góra na Sycylii, słynna z miododajnych kwiatów.

w. 466 *rezonować* – dowodzić, głosić.

w. 468 *ominować* – przepowiadać, wróżyć.

w. 470 *Tysiączna wkrótce zagai pociecha* – w przen.: przyjdzie na świat liczna gromada dzieci.

w. 473 *flukt* – nurt, fala.

w. 475 *Tetyda* – w mit. gr. jedna z nereid, nimf morskich. Uchodziła za matkę herosa Achillesa.

w. 477 *frukt* – owoc pracy, korzyść, zysk.

Pieści się, Matko Jaśnie Oświecona,
Wód purpurowych polska Amfitrito,

- 480 Córko i matko Mądrości, Elźbito
Córko Mądrości! Którą wielki sływał
Stanisław ociec, Stator Sarmacyi,
A Salomona dowcipem nie minął.
Matko Mądrości! Bo samej Zofiji,
485 W której imieniu Jupiter zawinął
Mądrość, i godnej rozum industryi.
Nie miała pociech i szczęścia tak wiele
Matka i bogów, i bogiń Cybele.

- Z któregoż kiedy tak Medyterraniu
490 Publiczna światu zrodzi się fortuna?
Z którego Tybru, Tagu lub Rodanu?
Jedyny to jest pod berłem Neptuna
Śrzeniawy zaszczyt, z tego oceanu
Dziś złote nieci dni Sieniawskich Luna,
495 A sama by się Fortuna wywiodła,
Że swój od tego ma początek źrzodła.

Więc z mordowane nad Luny obserwą
Tu astrofila źrzenice kieruje

---

w. 479 *Amfitrita* – w mit. gr. bogini morza, jedna z nereid. Wraz z mężem Posejdonem sprawowała władzę nad morzami.

w. 480 *Elźbita* – Elżbieta Helena z Lubomirskich Sieniawska (ok.1669–1729), żona Adama Mikołaja Sieniawskiego i matka Zofii Sieniawskiej. Piękna i wykształcona kobieta, biegła w polityce.

w. 482 *Stanisław* – Stanisław Herakliusz Lubomirski h. Szreniawa bez Krzyża (1642–1702), marszałek nadworny koronny, mecenas sztuki. Ze względu na swoją literacką erudycję oraz sparafrazowanie Księgi Koheleta, nazywany „polskim Salomonem”. Jego pierwszą żoną była Zofia Opalińska, z którą miał córkę Elżbietę. Jako drugą żonę pojął Elżbietę Denhoff, z którą miał trzech synów: Teodora, Franciszka i Józefa; *Stator* – przydomek Jowisza, zatrzymującego chwiejące się szeregi rzymskie, tu: ten, który umacnia państwo.

w. 483 *Salomon* – żyjący ok. 1000–931 p.n.e., król Izraela i prorok biblijny. Według przekazów z Pisma Świętego sływał z mądrości. Za sprawą tradycji żydowskiej przypisuje się mu autorstwo Pieśni nad pieśniami, Księgi Koheleta i Księgi Przysłów; *dowcipem nie minął* – dorównywał mu talentem.

w. 486 *industryja* – z łac. przemysłność, pomysłowość.

w. 488 *Cybele* – bogini płodności i urodzaju czczona w Azji Mniejszej, uważana za matkę wszystkich bogów.

w. 489 *Medyterranean* – Morze Śródziemne.

w. 490 *Publiczna* [...] *fortuna* – zbiorowa pomysłowość.

w. 492 *Neptun* – w mit. rz. bóg wód, opiekun wyścigów i koni. Był odpowiednikiem greckiego boga mór, Posejdana.

w. 495 *Fortuna* – w mit. rz. bogini władająca ludzkim losem. Była uważana jednocześnie za bóstwo szczęścia, jak i nieszczęścia.

w. 497 *obserwa* – obserwowanie.

I wdzięczna, pewnym jak w zwierciadle, przerwą
 500 Bystre w Śrzeniawie oczy poleruje,
 Aż tu w cesarskiej, dawniej niż przed Nerwą,
 Powadze czysta Tetys prezentuje
 Mądre, waleczne, nieśmiertelne Druzy,
 Czym wzrok ciekawej w zachwyceniu Muzy,

505 Sławi aż dotąd Rzym Oktawijana,
 Tyberyjuszów, Kaia, Klaudyjusza
 I Germanika, nad Renem hetmana,
 Wielkich zwycięzców Paula Liwijusza,
 Których krew Druzów nieoszacowana
 510 Z krzeseł cesarskich w majestaty rusza,
 A złoty z Lechem autor parenteli
 Do Polski Druzów wprowadził Aureli.

Błysnęło światło w oczy Mieczysława,
 Północ ledwo się z ciemności osłoni,
 515 Już wiary lustrem jaśnieje Śrzeniawa,
 Której się Druzus darował Antoni.

---

w. 500 *poleruje* – zaostrza, polepsza.

w. 501 *Nerwa* – Marek Kokcejusz Nerwa (30–98 n.e.), cesarz rzymski panujący w latach 96–98.

w. 503 *Druzy* – ród rzymski, z którego wywodzili się władcy i cesarze.

w. 504 *Czym wzrok ciekawej w zachwyceniu Muzy* – przez co przyciąga wzrok dociekliwej, będącej w stanie uniesienia Muzy.

w. 505 *Oktawijan* – Oktawian August (63 p.n.e.–14 n.e.), pierwszy cesarz rzymski panujący od 27 r. p.n.e. do 14 r. n.e. Juliusz Cezar wyznaczył go na swojego spadkobiercę, adoptując w testamencie.

w. 506 *Tyberyjusz* – mowa tu o Tyberiuszu Klaudiuszu Neronie (42 p.n.e. – 37 n.e.), cesarzu rzymskim, następcy Oktawiana Augusta, sprawującym rządy od 14 do 37 r. n.e., jego ojcu – Tyberiuszu Klaudiuszu Neronie (ok. 85–33 p.n.e.) oraz jego dziadku – konsulu Tyberiuszu Klaudiuszu Neronie; *Kai* – Gaiusz Iuliusz Caesar Germanicus (Kaligula) (12–41 n.e.), cesarz rzymski panujący od 37 do 41 r. n.e.; *Klaudyjusz* – Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus (10 p.n.e.–54 n.e.), cesarz rzymski panujący od 41 do 54 r. n.e.

w. 507 *Germanik* – (15 p.n.e.–19 n.e.) wybitny wódz rzymski, brat cesarza Klaudiusza. Dowodząc główną armią, pokonał plemiona germańskie nad wschodnim brzegiem Renu.

w. 508 *Paul* – Lucjusz Emiliusz Paulus Macedoński (ur. ok. 228 p.n.e.), rzymski polityk. Wsławił się, dowodząc armią rzymską w starciu przeciwko Macedonii w bitwie pod Pydną; *Liwijusz* – Marek Liwiusz Druzus (zm. ok. 91 p.n.e.), trybun Republiki Rzymskiej.

w. 509 *kwę Druzów* – przydomek używany przez dwa rody rzymskie: Klaudiuszów i Liwiuszów. Według legendy krew Druzów rzymskich miała zmieszać się z krwią pierwszych przodków herbu Druzyna, stąd nazwa herbu.

w. 511 *parentela* – od łac. *parentēla* – ród, pokrewieństwo.

w. 512 *Aureli* – pierwszy pieczętujący się herbem Druzyna. Miał wraz z Lechem walczyć o ustalenie granic państwa.

w. 513 *Mieczysław* – Mieczysław h. Druzyna, w 996 r. dodał do herbu krzyż. Ustalając genealogię Lubomirskich, autor podąża najprawdopodobniej za tradycją rodową.

w. 516 *Antoni* – Antoni Druzus, wojewoda krakowski. Jako pierwszy z rodu przeszedł na wiarę katolicką, kulturowaną później przez jego potomków.

Znało kujawskie Nakło Mirosława
 Hrabie. Herakli hetman laury goni,
 Za nim Mikołaj do tegoż wciąż celu
 520 Twój wojewoda, krakowski Wawelu.

Adryjan, pierwszy dziedzic Lubomierza,
 Na krakowskiego chorągwa urządzie
 W granice sławy nieśmiertelnej zmierza.
 Tamże i Albrycht w dzielności zapędzie
 525 Od Marsowego proszony koncerza
 Do podkomorskiej łaski – jemu przędzie
 I jego zacnym potomkom Fortuna
 Z purpurowego drogie togi runa.

Bo wielkim będąc do Niemieckiej Rzeszy
 530 Posłem, wysokie honory wyrabia
 Albricht, z którymi do ojczyzny spieszy
 Już od Rudolfa kreowany hrabia.
 Tym się dom z dawna Lubomirskich cieszy
 Tytułem; pierwsze tym honory zwabia,
 535 Coraz się nowym w domu bez przestania
 Szczęście wakansiem Lubomirskim kłania.

Na cedrze imię Joachima ryte –
 Należał z zasług swoich do senatu,
 Wojnicką mając barki togą kryte.

---

w. 517 *kujawskie Nakło* – miejscowość w województwie kaliskim; *Mirosław* – Mirosław h. Drużyna, hetman i książę opolski. Herb został mu nadany przez króla Bolesława Chrobrego za wykazanie się szczególną odwagą w służbie hetmańskiej.

w. 518 *Herakli* – nie udało się odnaleźć informacji o tej postaci.

w. 519 *Mikołaj* – wojewoda krakowski, przodek Lubomirskich. Nie udało się odnaleźć informacji o tej postaci.

w. 521 *Adryjan* – Adrian h. Śrzeniawa, chorąży krakowski i pan Lubomierza. Miał trzech synów: Joachima – założyciela Lubomierza, Jacka i Przeclawa.

w. 524 *Albricht* – podkomorzy, poseł do Rzeszy Niemieckiej, przodek Lubomirskich. Nie udało się odnaleźć informacji o tej postaci.

w. 525 *koncerz* – broń biała, wywodząca się od miecza i przeznaczona wyłącznie do zadawania pchnięć, używana w XVI i XVII w.

w. 532 *Rudolf* – Rudolf II Habsburg (1552–1612), cesarz rzymski, król Węgier, Chorwacji i Czech, arcyksiążę Austrii; *hrabia* – Sebastian Lubomirski (ok. 1546–1613) w 1595 r. otrzymał z rąk cesarza Rudolfa II Habsburga tytuł hrabiego na Wiśniczu.

w. 535–536 *Coraz się nowym w domu bez przestania / Szczęście wakansiem Lubomirskim kłania* – przedstawiciele rodu Lubomirskich otrzymują kolejne urzędy (wakanse).

w. 537 *Joachim* – kasztelan wojnicki, przodek Lubomirskich. Nie udało się odnaleźć informacji o tej postaci.

w. 539 *Wojnicką mając barki togą kryte* – był kasztelanem wojnickim.

- 540 Piotr, z gnieźnieńskiego syn jego, prymatu
Bliskością tronu miejsce znamienite
Trzymał. Jan swemu równy w cnocie bratu,
Wolności polskiej stojąc na strażnicy,
Był kasztelanem na dawnej Wiślicy.
- 545 Nigdy świat niebu Słońca nie zazdrościł,
Póki w herbowym Marek firmamencie
Sandomierskiego województwa gościł
I kiedy Paweł w swym paludamencie
Lubelskim mądre z krzesła rady rościł,
- 550 Nie zrównałby mu Kato w sentymencie.
Kwitnęła całość w ojczystych swobodach
Na tak wybornych wsparta wojewodach.
- Żaden czas waszej nie ubliży sławie,
Wielki Jakubie i Sebastyjanie,
- 555 W godnym sądeckich krajów latyklawie
Jeden po drugim zacny, kasztelanie,
Słynie w pamięci nieśmiertelnej prawie,
Idąc z upływnym wiekiem na wytrwanie
W pierwszym sarmackich dostojęństwach ascensie
- 560 Na kasztelaństwie krakowskim Klemensie.

---

w. 540 *Piotr* – Piotr z Lubomierza (ok. 1420–1480), protoplasta rodu Lubomirskich. Na mocy podziału odziedziczył Lubomierz, Grabie, Walową Górę i Pasierbiec. Syn Jakuba Lasockiego z Wieruszycza (zm. 1459). Żoną jego była Dorota Gnojeńska, z którą miał pięciu synów: Piotra, Jakuba, Stanisława, Dymitria i Feliksa oraz córkę Elżbietę; *syn jego* – Jakub Lubomirski, sędzia krakowski i pisarz grodzki krakowski. Najstarszy syn Piotra z Lubomierza. Król polski Jan Olbracht nadał mu prawo poszukiwania metali w ziemi powiatu krakowskiego. Żoną jego była Anna, córka Mikołaja z Wieruszyc, z którą miał syna Joachima.

w. 542 *Jan* – Jan Lasocki (zm. ok. 1444), syn Jakuba Lasockiego z Wieruszyc (zm. 1459). Jeden z trzech braci Lasockich, wnuków Michała z Grabi, dziedzica Lubomierza. Zmarł bezpotomnie.

w. 546 *Marek* – wojewoda sandomierski, przodek Lubomirskich. Nie udało się odnaleźć informacji o tej postaci.

w. 548 *Paweł* – wojewoda lubelski, przodek Lubomirskich. Nie udało się odnaleźć informacji o tej postaci; *paludament* – w starożytnym Rzymie spinany na ramieniu wojskowy płaszcz, noszony przez naczelnego wodza i cesarza.

w. 548–549: zarządzał mądrze województwem lubelskim.

w. 549 *rościć* – zarządzać, zgłaszać prawa.

w. 550 *Kato* – Marek Porcjusz Katon zwany Starszym (234–149 p.n.e.), rzymski polityk i mówca.

w. 554 *Jakub* – Jakub Lubomirski (zm. 1553), proboszcz z Dziekanowic, kanonik krakowski, zarządca klasztoru klarysek w Nowym Sączu. Syn Feliksa Lubomirskiego i Beaty Jaweckiej Czerny; *Sebastyan* – Sebastian Lubomirski (1520–1558), kasztelan sądecki, stolnik krakowski i starosta sanocki. Syn Feliksa Lubomirskiego i Beaty Jaweckiej Czerny. Zmarł bezżennie. Majątek po nim odziedziczył jego bratanek Sebastian Lubomirski (ok. 1546–1613).

w. 555 *latyklawa* – rzymska toga z szerokim, purpurowym pasem.

w. 558 *Idąc z upływnym wiekiem na wytrwanie* – walczył o przetrwanie, idąc w konkury z upływającym szybko czasem.

w. 560 *Klemens* – zmarły ok. 1357 r., miecznik krakowski. Był synem Zbigniewa ze Szczyrzyca.

Nie tak szczęśliwie morzem Jazon walnym
 Płynął, choć sprzyjał duch Fawonijusza,
 Z kosztowną wełną jak z prymacyjalnym
 Runem Mikołaj swego palijusza
 565 Śrzeniawy duktem płynął tryumfalnym,
 A z tyryjskiego purpurą folusza
 Strojni, pod pięknym godności kolorem
 Kwitnął i wiary, i rady kandorem.

Niechaj ta, która całym światem rządzi,
 570 Sędzięgo, Temis, krakowskiego cnoty
 Jakuba według zasługi osądzi;
 Przyznać mu, że stróż praw i zelant złoty
 I w tym publiczne zdanie nie poblądzi,
 Że Joachima kawalerskie poty
 575 Perłami zważy. Ten szczęściem wyborynym
 Był za Augusta hetmanem nadwornym.

Nie strzały, ale wszystkie wymierz piora
 Parnaski Febie na Sebastyjana,

w. 561 *Jazon* – w mit. gr. heros, jeden z Argonautów, uczestników wyprawy po złote runo do Kolchidy; *morze walne* – gwałtowne, groźne, wzburzone.

w. 562 *Fawonijusz* – w mit. rz. bóg i uosobienie łagodnego wiatru zachodniego.

w. 563 *prymacyjalny* – dający pierwszeństwo, przewodzący w czymś.

w. 564 *Mikołaj* – Mikołaj Lubomirski (ok. 1570–1617), kanonik krakowski. Syn Sykstusa Lubomirskiego i Anny Palczowskiej. Studiował na Uniwersytecie w Padwie, był wykształcony i biegły w pisaniu poezji. W 1598 r. drukiem ukazał się jego panegiryk *Hymeneus*, napisany na wesele księżnej Ostrogskiej; *palijusz* – pas z białej wełny noszony na ramionach, element katolickiego stroju liturgicznego metropolitów.

w. 566 *tyryjska purpura* – pozyskiwany ze śluzu ślimaka śródziemnomorskiego barwnik, którego centrum wytwarzania był Tyr i Sydon. Tkaniny tego koloru zarezerwowane były dla władców i były znakiem czci i godności; *folusz* – tu: pomieszczenie, w którym przez filcowanie zajmowano się obróbką sukna przeznaczonego na płaszcz.

w. 564–568 *swego palijusza / Śrzeniawy duktem płynął tryumfalnym, / A z tyryjskiego purpurą folusza / Strojni* – sens: przyodziany w purpurowy płaszcz oznaczający władzę kościelną.

w. 568 *kandor* – jasność, czystość, blask, od łac. *candor*.

w. 571 *Jakub* – Jakub Lubomirski (1479–1519), sędzia ziemski krakowski i grodzki, pisarz grodzki krakowski i starosta krakowski. Syn Piotra Lubomirskiego i Doroty Gnojeńskiej. Żoną jego była Anna Wieruska, z którą miał syna Joachima.

w. 572 *zelant* – gorliwy naśladowca, czciiciel. W literaturze zelant często stanowi synonim miłośnika ojczyzny.

w. 574 *Joachim* – Joachim Lubomirski (zm. 1570), dworzanin króla Zygmunta II Augusta, starosta jasielski. Syn Jakuba Lubomirskiego i Anny Wieruskiej. Zmarł bezpotomnie.

w. 576 *August* – Zygmunt II August (1520–1572), król Polski, a potem Rzeczypospolitej w latach 1530–1572, wielki książę litewski. Ostatni z dynastii Jagiellonów.

w. 578 *Sebastyan* – Sebastian Lubomirski (ok. 1546–1613), kasztelan wojnicki, starosta m.in. sądecki, tymbarski, sandomierski. Syn Stanisława Lubomirskiego i Barbary Hruszowskiej. Kupił od rodu Kmitów wieś Wiśnicz, a w 1595 r. otrzymał tytuł hrabiego. Jego pierwszą żoną była Anna Pieniążkówna, drugą zaś Anna Branicka, z którą miał dwóch synów: Stanisława i Joachima, oraz cztery córki: Katarzynę, Zofię, Barbarę i Krystynę.

- Wielkiego w Węgrzech wojsk tryumfatora
 580 Tureckich; temu wraz obligowana
 Fortuna, honor, zwycięstwa i która
 Nadto celuje cnota z duszą wlana.
 Pierwszej powagi kasztelan w Wojniczu,
 Można dziedzicznym hrabia na Wiśniczu.
- 585 O dokądżeby szybkim Sławy lotem
 Wzbił się był dzielny starosta Tymbarku
 Joachim! Gdyby zazdrosne wywrotem
 Fata gwałtownym zwycięskiego karku
 I wszem <go> Kloto nie ubiegła grotem?
 590 Lecz za doczesne pożycie w frymarku,
 Że mężną duszę pod Smoleńskiem stracił,
 Nieśmiertelnością sławy się zbogacił.
- Ozwij się, ile sił wdzięczności stawa,
 Europo zgubie ostatniej wyrwana,
 595 Gdy się waleczne imię Stanisława,
 Wielkiego bojów chocimskich hetmana,
 Rozlega echem. Wszak jego buława
 Z trzech części świata werbunki Osmana
 Od chrześcijaństwa wyparła, że szczery
 600 Żal Turków strawić nie może cholery.

w. 583 *Wojnicz* – miasto leżące w województwie krakowskim.

w. 584 *Wiśnicz* – miasto położone w województwie krakowskim. Prawa miejskie uzyskało w 1616 r. za sprawą Stanisława Lubomirskiego (1583–1649).

w. 585 *Tymbark* – w końcu XVI w. pełnił rolę miasta królewskiego, należąc wówczas do województwa krakowskiego.

w. 587 *Joachim* – Joachim Lubomirski, starosta lipnicki, tymbarski i dobczycki. Syn Sebastiana Lubomirskiego i Anny Branickiej. Zmarł w 1610 r. w wieku dwudziestu dwóch lat w obozie pod Smoleńskiem podczas oblężenia miasta w czasie wojny polsko-rosyjskiej.

w. 589 *Kloto* – w mit. gr. jedna z trzech sióstr Mojr, wyznaczających czas życia człowieka. Kloto przędła nić życia ludzkiego. Przedstawiana jest z wrzecionem.

w. 590–592 *Lecz za doczesne pożycie [...] nieśmiertelnością sławy się zbogacił* – sens: w ramach swego rodzaju handlu wymiennego oddał życie w walkach pod Smoleńskiem w zamian za wieczną sławę po śmierci.

w. 595 *Stanisław* – Stanisław Lubomirski (1583–1649), wojewoda krakowski i ruski, a wcześniej podczaszy koronny. Syn Sebastiana Lubomirskiego i Anny Branickiej. Wsławił się obroną Chocimia przed Turkami w 1621 r. Fundator licznych kościołów i klasztorów. Żoną jego była Zofia Ostrogska, z którą miał dwie córki: Konstancję i Annę Krystynę, oraz trzech synów: Jerzego Sebastiana, Konstantego Jacka i Aleksandra Michała.

w. 596 *boje chocimskie* – mowa tu o walkach pod Chocimiem między armią Rzeczypospolitej a armią turecką w okresie 2 września–9 października 1621 r., zakończonych zwycięstwem wojsk chrześcijańskich.

w. 598 *Z trzech części świata* – z Azji, Europy i Afryki; *Osman* – Osman II (1604–1622) sułtan imperium osmańskiego, sprawujący władzę w latach 1618–1622.

Wszakże to wiecznej czci anniwersarzem
 Pobożność polska? A naprzód świątнице,
 Które Stanisław licznym inwentarzem
 Dziedziczne, hojnie szafując skarbnice,
 605 Wywiódł, dzieląc się fortuną z ołtarzem,
 A własne z ekspens pobożnych dziedzice
 Panosząc; święte te architektury
 Stawiły ascens do rzymskiej purpury.

Honor stąd ojcu Saturnowi bogu,
 610 Że widział w mężach trzech zaszczyt synowski,
 Lecz większy honor z księżną na Ostrogu
 Miał wojewoda Stanisław krakowski.
 Z purpurowego w domu swym połogu,
 Kiedy wiek w latach sędziwych ojcowski,
 615 Sam żywym będąc tego spektatorem,
 Trzech wielkich synów upieścił wyborem.

Wszedł Aleksander po ojcu najstarszy,
 W krakowskie krzesło, a waleczny Jerzy,
 Wielką się laską marszałkowską wsparszy
 620 Polną buławą w Szweda, w Moskwę mierzy
 I transylwańskich w głąb gruntów dotarszy

---

w. 601 *anniwersarz* – rocznica.

w. 602–605 *świętнице* [...] *wywiódł* – wznosił świątynie, np. kościół i klasztor oo. karmelitów bosych w Wiśniczu, które Stanisław Lubomirski ufundował w ramach wotów dziękczynnych za wygraną bitwę pod Chocimiem.

w. 606 *ekspens* – wydatek.

w. 608 *rzymska purpura* – krzesło w senacie.

w. 611 *księżna na Ostrogu* – mowa tu o Zofii Ostrogskiej (1595–1622), pochodzącej z bogatego kniaziewskiego rodu. Dała ona Stanisławowi trzech synów: Aleksandra Michała, Konstantego Jacka i Jerzego Sebastiana.

w. 617 *Aleksander* – Aleksander Michał Lubomirski (1614–1677), koniuszy koronny, wojewoda krakowski, starosta sandomierski, zatorski, lubaczowski i niepołomicki. Syn Stanisława Lubomirskiego i Zofii Ostrogskiej. W 1674 r. był elektorem Jana III Sobieskiego z województwa krakowskiego. Znany z hojności dla żołnierzy i jako fundator wielu bogatych dewocjonałów. Żoną jego była Helena Tekla Ossolińska, z którą miał syna Józefa Karola.

w. 618 *Jerzy* – Jerzy Sebastian Lubomirski (1616–1667), hetman polny i marszałek wielki koronny, starosta krakowski, chmielnicki i olsztyński. Syn Stanisława Lubomirskiego i Zofii Ostrogskiej. Walczył w czasie potopu szwedzkiego i w wojnie polsko-rosyjskiej. W czasie powrotu z Transylwanii zmusił wojsko Rakoczego do kapitulacji. Ze swoją pierwszą żoną Konstancją Ligęzą miał trzech synów: Stanisława Herakliusza, Aleksandra Michała i Hieronima Augustyna, oraz córkę Krystynę. Jego drugą żoną była Barbara Tarło, z którą miał dwóch synów: Franciszka Sebastiana i Jerzego Dominika, oraz córkę Annę Krystynę.

w. 620 *Polną buławą w Szweda, w Moskwę mierzy* – Jerzy Sebastian Lubomirski wykazał się talentem militarnym podczas oblężenia Torunia bronionego przez załogę szwedzką w 1658 r. Lubomirski dowodził również kampanią przeciwko wojskom rosyjskim w 1660 r., która zakończyła się kapitulacją przeciwników 2 listopada 1660 r. w obozie pod Cudnowem.

W dziedzicznym państwie Rakoczego śmierzy.
 Stąd w polskim słynie najpierwej Tryjonie,
 Że w pana wierzał jednego na tronie.

- 625 Prędkimeś w niebo, wielki Konstantynie,
 Ojczyznę całą rozrzewnił recesem!
 Kwiat twój na pokos wczas padł Libitynie.
 Znać wzgardził Jowisz swym Ganimesesem,
 A w tobie grzeczność kochając jedynie,
- 630 Tym cię nad gwiazdy przeniósł interesem,
 Ażeby z ciebie, niegdyś koronnego,
 Cieszył się z bogi w niebie podczaszego.

- Tu już z Alcydą prawie dowcip stawa,
 Dwie marszałkowskie laski czy kolumny
- 635 Widząc, tym całość swą Polska przyznawa:
 Pierwszy Stanisław, nad inszych rozumny,
 A drugą Józef ojczyźnie podawa.
 Czegóż przy takich podporach Wertumny,
 Czego dokazać mógł Eurus postronny,
- 640 Gdy świat stał na tych filarach koronny?

w. 622 *Rakoczy* – Jerzy Rakoczy (1621–1660), książę Transylwanii. W 1657 r. wraz ze Szwedami dokonał zajęcia Warszawy, w odwecie za co Jerzy Lubomirski (1616–1667) najechał Transylwanię.

w. 625 *Konstantyn* – Konstanty Jacek Lubomirski (1620–1663), podczaszy koronny, starosta białocerkiewski i sądecki. Syn Stanisława Lubomirskiego i Zofii Ostrogskiej. Był dowódcą w wojnach z Kozakami, Rosją, Szwecją i Siedmiogrodem. Żoną jego była Barbara Domicella Szczawińska. Zmarł bezpotomnie.

w. 625–626 *Prędkimeś w niebo, wielki Konstantynie, / Ojczyznę całą rozrzewnił recesem!* – sens: swoją przedwczesną śmiercią napełniłeś ojczyznę żalem.

w. 627 *Libityna* – w mit. rz. bogini czuwająca nad pogrzebami.

w. 628 *Ganimeses* – w mit. gr. królewicz trojański, piękny chłopiec, ukochany boga Zeusa, którego ten porwał na Olimp i uczynił podczaszym.

w. 634 *kolumny* – aluzja do kolumn Herkulesa. Starożytni Grecy nazywali w ten sposób góry po obu stronach Cieśniny Gibraltarskiej.

w. 636 *Stanisław* – Stanisław Lubomirski (1704–1793), wojewoda braclawski i kijowski. Syn Jerzego Aleksandra Lubomirskiego i Joanny Karoliny Stärtzhausen. Znany z awanturniczego trybu życia i zatargów z sąsiadami. Żoną jego była Ludwika Pocięjówna, z którą miał córkę Ludwikę i czterech synów: Ksawerego, Józefa, Aleksandra i Michała.

w. 637 *Józef* – Józef Karol Lubomirski (1660–1702), marszałek wielki koronny i nadworny koronny, starosta lubomelski i olsztyński. Syn Aleksandra Michała Lubomirskiego i Heleny Tekli Ossolińskiej. Żoną jego była Teofila Ludwika Zasławska, z którą miał syna Aleksandra Dominika i dwie córki: Teresę i Mariannę.

w. 638 *Wertumnus* – w mit. rz. bóg pór roku, dojrzewania, plonów i handlu.

w. 639 *Eurus* – w mit. rz. bóg wschodniej strony świata, uosobienie wschodniego silnego, burzowego wiatru. Utożsamiany z greckim Eurosem.

Niech cię z obliżu panegiryzuje
 Sam Mars, hetmanie wielki Hieronimie!
 Tobie zbawienie Wiedeń przypisuje,
 Senat w krakowskim kasztelaństwa prymie
 645 Twoje zasługi wieczne rejestruje.
 Czy możnaż w krótkim Apollina rymie
 Albo na drobnym twoje karteluszu
 Zwycięstwa mieścić, polski Fabijuszu?

Nazbyt świat sławie Lubomirskich mały,
 650 Żadne wystarczyć nie mogą papiery,
 Więc im za membran służy Olimp cały
 I wszystkie górnych koniunkcyi sfery;
 Tam Aleksandra, Franciszka wpisały
 W kolej sadzone gwiazdy za litery,
 655 Tamtego Sądecz znał starostą wierny,
 Ten w niebo poszedł z olsztyńskiej guberny.

Wdzięcznym na niebie aspektem niewoli
 Oko, dotychczas niepamięci chmurą
 Nieskryty Michał, koronny podstoli,
 660 Józef tyniecką strojny prelaturą
 Chełmski nominat. Ściga niepowoli
 Z nim Aleksander Tytana purpurą

---

w. 642 *Hieronim* – Hieronim Augustyn Lubomirski (1647–1706), hetman wielki koronny, kasztelan krakowski, komandor zakonu Maltańskiego, starosta smotrycki, buhosławski i kozienicki. Syn Jerzego Sebastiana Lubomirskiego i Konstancji Ligęzianki. Brał udział w kampanii chocimskiej. Jego korpus jako pierwszy dotarł do murów Wiednia podczas bitwy z imperium osmańskim w 1683 r. Żoną jego była Konstancja Bokum, z którą miał trzy córki: Annę, Mariannę i Elżbietę oraz trzech synów: Jerzego Ignacego, Aleksandra Jakuba i Jana.

w. 647 *karteluszu* – zapisany kawałek papieru.

w. 648 *Fabijuszu* – zob. obj. w. 204.

w. 651 *membran* – dokument, tu: dowód, świadectwo; *Olimp* – w mit. gr. masyw górski uważany za siedzibę bogów.

w. 653 *Aleksander* – Aleksander Michał Lubomirski (1642–1675), starosta sądecki i perejasławski. Syn Jerzego Sebastiana Lubomirskiego i Konstancji Ligęzianki. Dowodził chorągwią w bitwie pod Warką w 1656 r. i pułkiem jazdy podczas kampanii na Ukrainie w 1660 r. Żoną jego była Katarzyna Anna Sapieżanka, z którą miał córkę Annę Konstancję oraz trzech synów: Jerzego Aleksandra, Józefa i Michała; *Franciszek* – Franciszek Sebastian Lubomirski (1666–1699), starosta olsztyński i rotmistrz pancerny. Syn Jerzego Sebastiana Lubomirskiego i Barbary Tarło. Zmarł bezżennie.

w. 656 *gubernia* – starostwo.

w. 659 *Michał* – Michał Lubomirski, podstoli koronny, starosta perejasławski, rotmistrz pancerny. Syn Aleksandra Michała Lubomirskiego i Katarzyny Anny Sapieżanki. Zmarł bezżennie.

w. 660 *Józef* – Józef Lubomirski (zm. 1710), opat tyniecki, przyjął święcenia kapłańskie w 1696 r. Syn Aleksandra Michała Lubomirskiego i Katarzyny Anny Sapieżanki; *prelatura* – godność prałata.

Ostrogską świetny, z cesarzem w przymierzu
Krewnym, starosta w górnym Sandomirzu.

- 665 Już nam tych więcej niebo nie powtorzy,
Już w nieśmiertelnym świecą Zodyjaku,
Lecz w tobie żyją, wielki podkomorzy,
Pierwszego w Polsce Lubomirscy braku,
Twój klucz fortuny podwoje otworzy
- 670 Godnym potomkom i spod tego znaku
W krok Lubomirskich przodków swych dogoni
W progach honorów z Franciszkiem Antoni.

- Nie laur z Parnasu lub z Idy przewoźny
Twojej powinien być ozdobą głowy
- 675 Jerzy, Bellony koronnej oboźny.
Nie zrówna-ć nigdy ornament palmowy,
Który na grudzień łatwo zwiędnie mroźny,
Twych, Teodorze, spiskich krajów nowy
Hiperyjonie, skroni; więc niech godne
- 680 Cnoty Wam staną za korony modne.

---

w. 668 *Pierwszego* [...] *braku* – pierwszego sortu, wyboru, najlepszej klasy.

w. 672 *Franciszek* – Franciszek Lubomirski (zm. 1721), generał wojsk koronnych. Syn Stanisława Herakliusza Lubomirskiego i Elżbiety Denhoff. Zmarł bezdzietnie, popełniając samobójstwo; *Antoni* – Antoni Lubomirski (1718–1782), kasztelan krakowski, wojewoda lubelski. Syn Józefa Lubomirskiego i Teresy Mniszchówny. Jego pierwszą żoną była Apollonia Ustrzycka, a drugą Zofia z Korwin-Krasińskich.

w. 673 *Parnas* – pasmo górskie w Grecji, w mit. gr. siedziba wyroczni delfickiej i świątyni Apollina; *Ida* – góra we Frygi poświęcona bogini Kybele, patronce urodzaju, wiosny i płodności; *przewoźny* – importowany, przewieziony. Sens: nie sztuka poetycka i praca na roli powinny być treścią życia Jerzego, lecz służba wojskowa.

w. 675 *Jerzy* – Jerzy Aleksander Lubomirski (1666–1735), oboźny koronny, wojewoda sandomierski i starosta sądecki. Syn Aleksandra Lubomirskiego i Katarzyny Anny Sapieżanki. Jego pierwszą żoną była Joanna Karolina Stärtzhausen, z którą miał córkę Annę Karolinę oraz dwóch synów: Stanisława i Józefa. Jego drugą żoną była Teresa Aniela Michowska, z którą nie miał potomstwa; *Bellona* – w mit. rz. bogini wojny, uważana za żonę bądź siostrę Marsa; *oboźny koronny* – urząd dworski obejmujący pieczęć nad powozami królewskimi.

w. 678 *Teodor* – Teodor Józef Lubomirski (1683–1745), wojewoda krakowski i starosta spiski. Był synem Stanisława Herakliusza Lubomirskiego i Elżbiety Denhoff. Żoną jego była Elżbieta, z Culler-Cumingów, z którą miał syna Kaspra i córkę Annę.

w. 679 *Hiperyjon* – w mit. gr. tytan. Był jednym z czterech filarów, których zadaniem było podtrzymywanie wszechświata. Ojciec Heliosa, Selene i Eos.

Wasze w swym sercu imiona piastuje,
 Józefie z Jerzym, wielkim generałem,
 Ojczyzna. W pierwszy respekt obfituje
 Jan ulubionym serca pektorałem,
 685 Równym w afektach wszystkich profituje
 Kuchmistrz koronny Aleksander działem.
 Którejż synowie tak do serca kiedy
 Kastor z Polluksem mogli przypaść Ledy?

Od wieków Polsce zawsze ukochany
 690 Dom Lubomirskich, bo z dawna sowito
 Płynie ojczyzny miłością zalany
 Potok Śrzeniawy. Tu każda zawinie
 Flota Fortuny, honor płaci myto.
 Żaden krwi zacnej strumień nie ominie
 695 Uniwersalny afekt do Śrzeniawy –
 Jak w morze wszystkie rzeki albo nawy.

Niech mówi Neptun, Tetys przyzna pewna,
 Że tu cesarska krew równa z Paktolem,
 Królewiczowie polscy i królowna,

---

w. 682 *Józef* – Józef Lubomirski (1676–1732), wojewoda czernihowski i generał wojsk saskich i polskich. Syn Stanisława Herakliusza Lubomirskiego i Elżbiety Denhoff. Jego pierwszą żoną była Katarzyna Bełżycka, a drugą Teresą Mniszech, z którą miał dwóch synów: Stanisława i Antoniego oraz córkę Annę; *Jerzy* – Jerzy Dominik Lubomirski (1654–1727), wojewoda krakowski, podkomorzy nadworny koronny, generał dragonii I Rzeczypospolitej, starosta m.in. olsztyński. Syn Jerzego Sebastiana Lubomirskiego i Barbary Tarłówny. Jego pierwszą żoną była Urszula Katarzyna Bokum, a drugą Magdalena Tarłówna, z którą miał dwóch synów: Antoniego Benedykta i Franciszka Ferdynanda.

w. 684 *Jan* – Jan Kazimierz Lubomirski (1691–1736), pisarz polny koronny i starosta bogusławski. Syn Hieronima Augustyna Lubomirskiego i Konstancji Bokum. Żoną jego była Urszula Branicka, z którą miał córę Marię; *ulubionym serca pektorałem* – jest ozdobą serca.

w. 685 *profituje* – przynosi korzyść. Sens: kuchmistrz koronny Aleksander *równym działem*, czyli równym udziałem w miłości Ojczyzny, przynosi wszystkim korzyść (przyp. red.).

w. 686 *Aleksander* – Aleksander Jakub Lubomirski (1695–1772), miecznik i kuchmistrz wielki koronny, generał artylerii koronnej. Syn Hieronima Augustyna Lubomirskiego i Konstancji Bokum. Walczył w wojnie siedmioletniej i w 1756 r. skapitulował wraz z całą armią saską w Pirnie. Żoną jego była grafini Friederika Charlotta Vitzthum von Eckstädt (1700–1755), z którą miał trzy córki.

w. 688 *Kastor z Polluksem* – w mit. gr. Dioskurowie, czyli synowie Zeusa. Ubóstwieni herosi, patroni żeglarzy i żołnierzy. Inna wersja mitu mówi, że jedynie Polluks był synem Zeusa, Kastor zaś miał być potomkiem Tyndareosa; *Leda* – w mit. gr. królowa Sparty i kochanka Zeusa. Według jednego z mitów, królowa tej samej nocy miała oddać się Zeusowi przybyłemu pod postacią łabędzia oraz swojemu mężowi Tyndareosowi. Według tego za ojca Polluksa i Heleny uchodzić miał Zeus, Kastora i Klitajmestry natomiast – król Sparty. Sens: oznaka szczególnej miłości synów ku matce.

w. 693 *myto* – opłata, tu: w postaci służby ojczyźnie.

w. 698 *Paktol* – złotonośna rzeka w Turcji.

700 Matka bawarskich książąt z Janem krolem,
Dość bliską ligą Lubomirskim krewna,
Ścisłym się trzyma junktury parolem
Jana Trzeciego, kiedy siostrzenica
Do Lubomirskich przydała dziedzica.

705 A neuburskiego dzisiaj elektora,
Któremu siostrą hiszpańska królowa
I cesarzowa wraz Eleonora
Przez święte ślubu małżeńskiego słowa
Trzymała przyjaźń Lubomirskich cora,

710 Tej jest rodzoną księżną Sanguszkowa.
Król luzytański i parmeńskie mitry
W drogie Śrzeniawy krwią płyną Erytry.

Należysz do tych junktur przyjacielskich,
Co dziś przy świętym stoisz Awentynie

715 Z tronów dla wiary zrażon rodzicielskich,

w. 700 Matka bawarskich książąt – mowa tu o Eleonorze Magdalenie von Pfalz-Neuburg (1655–1720), cesarzowej rzymsko-niemieckiej, królowej Czech i Węgier. Była córką Filipa Wilhelma Wittelsbacha i Elżbiety Amalii – córki Jerzego II, landgraфа Hessen-Darmstadt. Mężem jej był wnuk króla Hiszpanii Leopold I Habsburg, z którym miała trzech synów i osiem córek. Jej młodszą siostrą była synowa Jana III – Jadwiga Elżbieta Sobieska.

w. 702 *junktura* – tu: połączenie.

w. 703 *Jana Trzeciego* [...] *siostrzenica* – mowa tu o Teofilii Ludwice Zasławskiej (1650–1709), córce Katarzyny Sobieskiej i Władysława Dominika Zasławskiego, siostrzenicy króla Jana III Sobieskiego (1629–1696). Mężem jej był Karol Józef Lubomirski, z którym miała syna Aleksandra Dominika i dwie córki: Teresę i Mariannę.

w. 705 *elektor neuburski* – Karol III Filip Wittelsbach (1661–1742), elektor Palatynatu Reńskiego, książę Palatynatu Neuburg, Jülich i Berg. Syn Filipa Wilhelma i Elżbiety Amalii – córki Jerzego II, landgraфа Hessen-Darmstadt. Jego drugą żoną była Teresa Lubomirska, z którą miał dwie córki: Teofilę Elżbietę i Annę Elżbietę.

w. 706 *hiszpańska królowa* – Maria Anna von Pfalz Neuburg (1667–1740), królowa Hiszpani i księżniczka palatynska. Była córką Filipa Wilhelma Wittelsbacha i Elżbiety Amalii – córki Jerzego II, landgraфа Hessen-Darmstadt. Mężem jej był król Hiszpanii – Karol II Habsburg.

w. 709 *Lubomirskich cora* – Teresa Lubomirska (1685–1712), była córką Józefa Karola Lubomirskiego i Teofili Ludwiki Zasławskiej. Mężem jej był Karol III Filip, z którym miała dwie córki: Teofilę Elżbietę i Annę Elżbietę.

w. 710 *księżna Sanguszkowa* – Marianna Teofila z Lubomirskich Sanguszkowa (1693–1729), polska księżniczka, która po śmierci brata Aleksandra Dominika Lubomirskiego została spadkobierczynią majątku Lubomirskich. Była córką Józefa Karola Lubomirskiego i Teofilii Ludwiki Zasławskiej. Mężem jej był Paweł Karol Sanguszko, z którym miała syna Janusza Aleksandra.

w. 711 *Król luzytański* – mowa tu o Piotrze II Spokojnym (1648–1706), królu portugalskim, synu Jana IV i Ludwiki de Guzman. Jego pierwszą żoną była Maria Franciszka Sabaudzka, z którą miał córkę Izabelę, a drugą Maria Zofia von Pfalz-Neuburg, młodszą siostrą cesarzowej Eleonory; *parmeńskie mitry* – mowa tu o dwóch braciach, Edwardzie Farnesie (1666–1693) i Franciszku Farnesie (1678–1727), władcach księstwa Parmy, których żoną kolejno była Dorota Zofia Wittelsbach; *mitra* – symbol władzy książęcej.

w. 712 *Erytra* – właśc. Eryteja, wyseпка w zatoce Kadyksu u wybrzeży Hiszpanii.

w. 714 *Awentyn* – wzgórze w starożytnym Rzymie.

Należysz po Twej żonie Klementynie,
 Dziedzicu królestw Jakubie angielskich,
 Jak tylko serce oddałeś Janinie
 I nad angielskim królem – oceanem,
 720 I nad Śrzeniawą prawym jesteś panem.

Któregoż pióra i dowcipu prace,
 Którego biegłość Archimeda zdoła,
 Żeby świat polski, dwory i pałace
 Zmiarkować wiernie potrafił dokoła?
 725 Wszak, do którego tylko zakolące,
 Krew Lubomirskich ozwie się i woła:
 „Świat mi jest domem! Równom z Słońcem wschodził.
 Ktokolwiekem się Lubomirskim rodził.

Korony świecą monarchów nad szczytem
 730 Domu mojego, ściany purpurami
 Jak z złota tkanym przyodziane brytem,
 Laski i klucze, buławy z laurami
 Pod złotolitym wciąż wiszą sufitem –
 Przyznać to muszą zoilowie sami,
 735 A kto ojczyźnie w zasługach niesporszy,
 Z cudzej niesłusznie ozdoby się gorszy”.

Rzuć, wojewodo połocki, hetmanie
 Polny litewski, rezolutne oczy
 Po każdej teraz domu twego ścianie,
 740 Jak w doskonalszym lustr widomie toczy,
 Niż stary Febus mógł, meridyjanie!
 Ten astrofilę gdy blaskiem obskoczy,

---

w. 716 *Klementyna* – Maria Klementyna Sobieska h. Janina (1701–1735), tytułarna królowa Zjednoczonego Królestwa Anglii, Szkocji i Irlandii. Córka Jakuba Sobieskiego i Jadwigi Elżbiety Neuburskiej, wnuczka króla Jana III Sobieskiego. Mężem jej był Jakub Franciszek Edward Stuart, z którym miała dwóch synów: Karola Edwarda i Henryka Benedykta. Papież Klemens XI zaprosił małżonków do Rzymu i tytułował ich katolickimi władcami Anglii, Szkocji i Irlandii.

w. 717 *Jakub* – Jakub Franciszek Edward Stuart (1688–1766), jakobicki pretendent do tronu Anglii i Szkocji. Był synem Jakuba II i Marii z Modeny. Uznany przez Ludwika XIV za prawowitego króla.

w. 718 *Janinie* – tu w znaczeniu: Marii Klementynie Sobieskiej h. Janina.

w. 722 *Archimedes* – (287–212 p.n.e.) najwybitniejszy matematyk starożytnej Grecji.

w. 731 *bryt* – pas tkaniny, tu: ze złota.

w. 734 *zoilowie* – niesprawiedliwi krytycy.

w. 735 *niesporszy* – nie większy.

w. 741 *meridyjany* – południki.

Tak konkluduje, że dwa Słońca w miły
Aspekt się w jednym domu połączyły.

- 745 Dokażą tego święte Wasze śluby,
I to z pociechą nastąpi publiczną,
Że czas w posępnych kojunkturach gruby
Musi w pogodę odmienić się śliczną.
Wiek sam po świecie kwitnący i luby
- 750 Obejmie ziemię prawem okoliczną,
A noc, na takie wielkich światel wschody,
Pod niedoszłe się skryje antypody.

- Tak Europa cała konkluduje,
Tak z astrofilą wszystkie kończą Muzy.
- 755 My, których pański respekt obliguje,
Niech Stanisława i jego Kreuzy,
Zofiji niebo głowy koronuje,
Niech szczęście i wiek wiodą bez konkluzy.
Tak błogosławić wasze maryjaże
- 760 Należy, jako sama wdzięczność każe.

---

w. 747 *kojunktury* – od łac. *coniunctura* – spłot okoliczności, tu: nadzieje, widoki na przyszłość.

w. 752 *antypody* – punkt na kuli Ziemskiej, położony po przeciwnej stronie planety.

w. 753 *Europa* – wyraz należy czytać czterogłoskowo: *E-u-ro-pa*.

w. 756 *Kreuz* – córka Priama, króla Troi i żona Eneasza, bohatera wojny trojańskiej.

w. 758 *konkluz* – od łac. *conclusio* – zakończenie, zamknięcie.

Bibliografia podmiotowa

- Sarbiewski, M.K. (1972). *Dii gentium. Bogowie pogan*. Wstęp, przekł. i oprac. K. Stawecka. Wrocław: Polska Akademia Nauk.
- Sienkiewicz, A. (1724). *Konstelacyja Pierwszych Koronnego Nieba Planet...* Kraków: Drukarnia Jakuba Matyjaszkiewicza.
- Załuski, A.Ch. (1689). *Mowy na radach i sejmach*. Oliwia: Jan Jakub Textor.

Bibliografia przedmiotowa

- Aleksandrowska, E. (1996–1997). Sienkiewicz Antoni Marcin. W: H. Markiewicz (red.), *Polski Słownik Biograficzny* (s. 202–203). T. 37. Kraków–Warszawa: Polska Akademia Nauk.
- Boniecki, A. (2005). *Herbarz Polski*. T. 1. Kraków: Dr Minakowski Publikacje Elektroniczne.
- Curtius, E.R. (1997). *Literatura Europejska i łacińskie średniowiecze*. Tłum. i oprac. A. Borowski. Kraków: Universitas.
- Estreicher, K. (1879). Dönhoff Stanisław Ernest. W: *Bibliografia polska* (s. 144). T. 15. Kraków: Polska Akademia Nauk.
- Estreicher, K. (1930). Sienkiewicz Bernard. W: *Bibliografia polska* (s. 40–42). T. 28. Kraków: Polska Akademia Nauk.
- Grimal, P. (2008). *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*. Tłum. M. Bronarska, B. Górska, A. Nikliborc, J. Sachse, O. Szarska. Wrocław: Polska Akademia Nauk.
- Grzebień, L. (oprac.) (2004). Jaworski Jan. W: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach* (s. 248). Kraków: WAM.
- Jurek, T. (red.). *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*. Pobrane z: <http://www.slownik.ihpan.edu.pl> (1.04.2020).
- Konopczyński, W. (1938). Maria Zofia Czartoryska. W: W. Konopczyński (red.), *Polski Słownik Biograficzny* (s. 248–249). T. 4. Kraków: Polska Akademia Nauk.
- Kuran, M. (2006). Druk Eustachego Droczyłowskiego z okazji zaręczyn Rakowskiego i Tyszkiewiczów. *Akapit*, 1, 11.
- Kuras, K. (2015). *Czartoryska z Sieniawskich Maria Zofia*. Pobrane z: https://www.wilanow-palac.pl/maria_zofia_czartoryska_1699_1771.html (20.07.2020).
- Linde S.B. (red.) (1807–1814). *Słownik języka polskiego*. T. 1–6. Warszawa: Drukarnia XX. Pijarów.
- Lubomirski-Lanckoroński, J. (2018). *Lubomirscy. Książęta polscy*. Kraków–Poznań: Sorus.
- Małachowski, P. (1790). *Zbiór nazwisk szlachty z opisem herbów własnych familiom zostającym w Królestwie Polskim*. T. 1. Łuck: Drukarnia J. C. K. Mci u XX Trynitarzów.
- Mroczek, K. (1989). *Epitalamium staropolskie. Między tradycją literacką a obrzędem weselnym*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Polska Akademia Nauk.
- Naruszewicz, A. (1786). *Historia Narodu Polskiego od początku chrześcijaństwa*. T. 7. Warszawa: Breitkopf i Haertel.
- Niesiecki, K. (1839). *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J.* T. 4. Lipsk: Breitkopf i Haertel.
- Sobieszczański, F.M. (1866). Sienkiewicz (Bernard). W: S. Orgelbranda *Encyklopedia Powszechna* (s. 427). T. 23. Warszawa: Wydawnictwo S. Orgelbranda Synów.
- Ujazdowski, T. (1829). *Herby rycerstwa polskiego. Pamiętnik Sandomierski*, 1, 249–353.

Walczak, B. (2014). Staropolska poezja okolicznościowa. *Lingua ac Communitas*, 24, 5–12.

Woronzak, J., Górski, K. (1955). *Zasady wydawania tekstów staropolskich*. Wrocław: Polska Akademia Nauk.

Antoni Marcin Sienkiewicz's epithalamium for Maria Zofia Sieniawska, the goddaughter of king August II the Strong and tsar Peter the Great

Summary

This article presents critical edition of enlightenment period's epithalamium of Antoni Marcin Sienkiewicz (1690–1752) titled “Konstelacja pierwszych koronnego nieba planet” (“A constellation of the most brilliant planets of the crown sky”). The epithalamium was written in 1724 on the occasion of Maria Zofia Sieniawska's wedding with Stanislaw Ernest Denhoff. Since some references in the text might be difficult for today's readers, this article includes the necessary clarifications on mythological characters and the overview of Sieniawski's and Lubomirski's families. Moreover, the article presents a short historical note about the author's biography (he was considered as the most prolific panegyrist of Polish nobility), as well as about Maria Zofia Sieniawska, to whom the work was originally dedicated.

Słowa kluczowe: Antoni Marcin Sienkiewicz, edycja krytyczna, epitalamium, Maria Zofia Sieniawska

Keywords: Antoni Marcin Sienkiewicz, critical edition, epithalamium, Maria Zofia Sieniawska

